

Tulevaisuuden työvoima 2030

Tulevaisuuden
osaamistarpeiden
huomioiminen
perusopetuksen
ohjausjärjestelmässä

Tuloksellisuustarkastuskertomus

Tulevaisuuden työvoima 2030

Tulevaisuuden osaamistarpeiden huomioiminen
perusopetuksen ohjausjärjestelmässä

Valtiontalouden tarkastusviraston tarkastuskertomukset 5/2021

Valtiontalouden tarkastusviraston tarkastuskertomus

D/157/04.07.02/2021, 373/54/2019

Valtiontalouden tarkastusvirasto on tehnyt tarkastussuunnitelmaansa sisältyneen tuloksellisuustarkastuksen Tulevaisuuden työvoima 2030 – Tulevaisuuden osaamistarpeiden huomioiminen perusopetuksen ohjausjärjestelmässä. Tarkastus on tehty tarkastusviraston laillisuustarkastuksesta, tuloksellisuustarkastuksesta ja finanssi-politiikan tarkastuksesta antaman ohjeen mukaisesti.

Tarkastuksen perusteella tarkastusvirasto on antanut tarkastuskertomuksen, joka lähetetään opetus- ja kulttuuriministeriölle ja Opetushallitukselle sekä tiedoksi eduskunnan tarkastusvaliokunnalle, eduskunnan sivistysvaliokunnalle, eduskunnan tulevaisuusvaliokunnalle, valtiovarainministeriölle ja valtiovarain controller -toiminnolle.

Ennen tarkastuskertomuksen antamista opetus- ja kulttuuriministeriöllä ja Opetushallituksella on ollut mahdollisuus varmistaa, ettei kertomukseen sisälly asiavirheitä, sekä lausua näkemyksensä siinä esitetyistä tarkastusviraston kannanotoista.

Tarkastuksen jälkiseurannassa tarkastusvirasto tulee selvittämään, mihin toimiin tarkastuskertomuksessa esitettyjen kannanottojen perusteella on ryhdytty. Jälkiseuranta tehdään vuonna 2023.

Helsingissä 27. toukokuuta 2021

Heli Mikkälä
johtaja

Samu Kälkäjä
tarkastaja

ISSN-L 1799-8093
ISSN 1799-8107 (pdf)
ISBN 978-952-499-505-4 (pdf)
URN:ISBN:978-952-499-505-4
<http://urn.fi/urn:isbn:978-952-499-505-4>

Tarkastuskertomuksen valokuva
GettyImages

Tarkastusviraston kannanotot

Tarkastuksessa arvioitiin, onko suomalaisen perusopetuksen ohjauksessa otettu huomioon taitoja, jotka ovat olennaisia tulevaisuuden työelämän kannalta. Tässä tarkastuskertomuksessa näistä taidosta käytetään myös ilmaisua ”tulevaisuuden osaamistarpeet”, ja niillä viitataan niihin yleisiin osaamisvaatimuksiin, jotka OECD on tunnistanut tärkeiksi tulevaisuuden työelämässä. Tarkastuksen kohteena olivat opetus- ja kulttuuriministeriö ja Opetushallitus. Tarkastuksessa arvioitiin erityisesti niiden suorittamaa informaatio- ja normiohjausta siltä osin, kuin se koskee perusopetuksen sisältöjä.

Perusopetuksen sisältöjä ohjaavat keskeiset normit ovat perusopetuslaki ja -asetus, valtioneuvoston asetus perusopetuslaissa tarkoitetun opetuksen valtakunnallisista tavoitteista ja perusopetuksen tuntijaosta, ja Opetushallituksen antama valtakunnallinen määräys perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet, jossa määritellään perusopetuksen keskeiset tavoitteet. Informaatio-ohjauksella tarkoitetaan tässä esimerkiksi Opetushallituksen opetuksen järjestäjille ja opettajille tarjoamaa informaatiota, jonka tarkoitus on auttaa opetuksen järjestäjiä edistämään toimintaansa ja tuottavuuttaan. Informaatio-ohjaus ei ole juridisesti sitovaa, jolloin ohjauksen kohde voi päättää, noudattaako ohjeistusta.¹ Valtion tasolla perusopetuksen ohjauksesta ja kehittämisestä vastaa Opetushallitus.

Perusopetuksen ohjauksessa tulevaisuuden työelämässä tarpeellisten taitojen merkitys on noussut 2014 opetussuunnitelmapäivityksen myötä

Perusopetuksen normiohjauksessa tulevaisuuden työelämän kannalta tarpeelliset taidot ovat olleet keskeisesti esillä vuoden 2014 perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden kokonaisuudistuksesta lähtien. Opetushallitus ja työhön osallistuneet asiantuntijasidosryhmät toivat vuoden 2014 uudistuksessa oppiainekohtaisten tietojen yhteyteen opetettaviksi ja arvioitaviksi kokonaisuuksiksi laaja-alaiset osaamisalueet. Laaja-alaisella osaamisella tarkoitetaan tietojen, taitojen, arvojen, asenteiden ja tahdon muodostamaa kokonaisuutta² ja ne sisältävät monin paikoin samoja tavoitteita, joita OECD on tunnistanut keskeisiksi tulevaisuudessa tarvittavan osaamisen kannalta.

Opetussuunnitelman perusteiden tietopohjaa on rakennettu yhdessä keskeisten asiantuntijasidosryhmien kanssa

Opetushallitus laati perusopetuksen tavoitteita ja sisältöjä määrittelevät opetussuunnitelman perusteet yhdessä keskeisten asiantuntijasidosryhmien kanssa. Työhön osallistettiin laajasti kasvatustieteilijöitä, opettajia, opetuksen järjestäjien edustajia sekä opettajien ammattijärjestöjen edustajia. Merkittävin ryhmä, joka ei ollut edustettuna perustetyössä, olivat oppilaat. Tämä johtuu siitä, että perusopetusikäisillä oppilaille ei ole valtakunnallista edustuselintä. Opetushallitus avasi perustetyön aikana verkkosivuston, jossa kenellä tahansa on ollut mahdollisuus kommentoida perusteasiakirjan sisältöjä.

Oppiainekohtaisissa työryhmissä oli yliedustusta seitsemän suurimman kunnan alueella sijaitsevista organisaatioista.

Opetushallitus tuki uuden opetussuunnitelman toimeenpanoa aluksi, mutta tuen määrä väheni, kun paikalliset suunnitelmat valmistuivat

Opetushallituksen opetuksen järjestäjille antama opetuksen sisältöjä koskeva ohjaus oli pääosin riittävää opetussuunnitelman perusteiden ja paikallisten opetussuunnitelmien laatimisvaiheessa. Tuen määrä alkoi kuitenkin vähentyä viimeistään sen jälkeen, kun paikalliset opetussuunnitelmat valmistuivat. Näin tapahtui siitä huolimatta, että Opetushallitus oli uudistanut opetussuunnitelman perusteet perusteellisesti siten, että oppiainekohtaisten tietojen lisäksi opetuksessa on edistettävä niin kutsuttuja laaja-alaisia osaamisalueita. Laaja-alaiset osaamisalueet sisältävät tarkastuksessa kriteereinä käytettyjä, OECD:n tunnistamia tulevaisuuden työelämän kannalta tarpeellisia taitoja.

Ohjauksen väheneminen näkyy esimerkiksi opettajien kokemuksessa siitä, mitkä asiat ovat auttaneet heitä edistämään oppilaiden kehittymistä tulevaisuuden osaamistarpeiden hallinnassa. He eivät koe, että Opetushallituksen tuesta olisi ollut merkittävää apua arjen koulutyössä ja osaamistarpeiden hallinnan edistämiseksi. Koulut ovat pääasiassa tukeutuneet tulevaisuuden työelämän taitojen edistämiseksi opetushenkilöstön omaan osaamiseen. Osa opetuksen järjestäjistä tekee vahvaa seudullista yhteistyötä: naapurikunnat laativat yhdessä seudullisia opetussuunnitelmia ja järjestävät opettajien täydennyskoulutuksia. Opetussuunnitelman seurantamalleja seutuyhteistyössä ei kuitenkaan kehitetä.

Opetushallituksen opetussuunnitelmaprosessia koskevassa tiekartassa suunnitellut toimeenpanon tukitoimenpiteet päättyvät vuoteen 2016 eli ajankohtaan, jolloin ensimmäiset luokka-asteet ottivat käyttöön uudistettujen perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden pohjalta laaditut paikalliset opetussuunnitelmat. Viimeiset luokka-asteet ottivat uudet opetussuunnitelmat käyttöön vasta vuonna 2019.

Tulevaisuuden työelämän osaamistarpeiden hallintaa edistetään opetuksessa, mutta suuret erot oppilaiden taidoissa huolestuttavat

Opettajilla on tarkastuskyselyn perusteella perusedellytykset edistää tulevaisuuden työelämässä tarvittavaa osaamista tuloksellisesti ja yhdenvertaisesti, mutta kiire, suuret erot oppilaiden lähtötasossa ja erilaiset opetuksen häiriötekijät huolestuttavat opetushenkilökuntaa. Tulevaisuudessa tarvittavien taitojen hallinnassa on suuria oppilas- ja koulu-kohtaisia eroja, jotka juontavat usein juurensa oppilaiden taustoista.

Jotta tulevaisuuden osaamistarpeiden hallintaa on voitu edistää opetuksessa tuloksellisesti, etenkin seuraavien edellytysten on tullut olla kunnossa: opetustilanteessa on oltava riittävästi aikaa edistää tulevaisuuden osaamistarpeiden hallitsemista, opettajilla tulee olla riittävästi osaamista taitojen hallinnan edistämiseen, paikallisten opetussuunnitelmien tulee selkeästi velvoittaa edistämään tulevaisuuden osaamistarpeita ja Opetushallituksen tulee määritellä selkeästi, mitä kukin osaamistarve merkitsee.

Tulevaisuuden työelämän kannalta relevantteja taitoja on voitu edistää yhdenvertaisesti silloin, kun opetuksen ollut riittävästi aikaa eikä oppilaiden lähtötasossa ole ollut suuria oppilaiden taustoista johtuvia eroja. Yhdenvertaisuutta on edesauttanut myös opettajien välinen yhteistyö.

Tarkastusviraston suositukset

Tarkastusvirasto suosittaa, että

1. opetus- ja kulttuuriministeriö sekä Opetushallitus varmistavat, että kun perusopetuksen opetussuunnitelman perusteita jatkossa päivitetään, opetuksen järjestäjät saavat niiden toimeenpanoon riittävää ja yhdenmukaista tukea myös paikallisen opetussuunnitelman valmistumisen jälkeen.
2. opetus- ja kulttuuriministeriö ja Opetushallitus parantavat opetuksen järjestäjien välisen yhteistyön edellytyksiä esimerkiksi kehittämällä edelleen toimintatapoja ja digitaalisia välineitä, joilla opetuksen järjestäjät voivat jakaa hyviä käytäntöjä paikallisten opetussuunnitelmien laatimisessa, toimeenpanossa ja seurannassa.
3. Opetushallitus kehittää yhdessä opetuksen järjestäjien kanssa paikallisten opetussuunnitelmien toimeenpanon seurantamallin, joka tukee perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden toimeenpanon yhdenmukaisuutta.

Sisällys

Tarkastusviraston kannanotot	5
1 Mitä tarkastettiin	10
2 Onko perusopetuksen ohjauksessa ja opetussuunnitelmissa otettu huomioon tulevaisuuden osaamistarpeet?	14
2.1 Perusopetuksen normiohjauksessa edistetään tulevaisuuden osaamistarpeita	15
2.2 Tulevaisuuden osaamistarpeet on tuotu perusopetuksen opetussuunnitelman perusteisiin yhdessä keskeisten asiantuntijasidosryhmien kanssa	18
2.3 Opetushallitus tuki ja ohjasi opetussuunnitelman perusteiden toimeenpanoa, mutta tuki ja ohjaus alkoivat vähentyä merkittävästi paikallisten suunnitelmien käyttöönoton jälkeen	22
3 Näkyykö tulevaisuuden työelämävalmiuksien kehittäminen opetuksen järjestäjien toiminnassa?	28
3.1 Tulevaisuuden osaamistarpeiden hallintaa edistetään opetuksessa, mutta suuret osaamisen erot herättävät huolta	28
3.2 Opetushallituksen ohjauksen ei katsota helpottaneen merkittävästi tulevaisuuden osaamistarpeiden osaamisen edistämistä – kouluissa luotetaan enemmän opettajien osaamiseen.	32
4 Edistetäänkö perusopetuksen oppilaiden tulevaisuuden osaamistarpeita yhdenvertaisesti?	37
4.1 Osaamistarpeiden yhdenvertainen edistäminen vaatii aikaa, edistämisen haasteina ovat ajan puute ja suuret erot oppilaiden lähtötasossa	37
Liite: Miten tarkastettiin	43
Viitteet	46

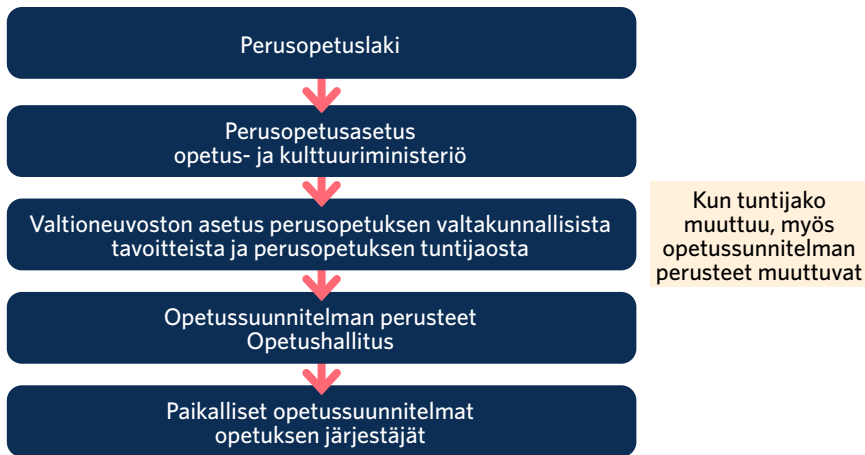
1 Mitä tarkastettiin

Tarkastus on osa kansainvälistä rinnakkaistarkastusta ”Työvoima 2030”. Rinnakkaistarkastuksen tehtävänä on selvittää, miten tarkastukseen osallistuvissa valtioissa on varauduttu 2030-luvun työvoimatarpeeseen.

Suomen osalta tarkastuksen aihe rajattiin perusopetuksen ohjausjärjestelmään. Suomessa perusopetuksen tarkoitus on perusopetuslain (628/1998) mukaan ”tukea oppilaiden kasvua ihmisyyteen ja eettisesti vastuukykyiseen yhteiskunnan jäsenyyteen sekä antaa heille elämässä tarpeellisia tietoja ja taitoja”³. Tämän tarkastuksen tavoitteena oli siis tarkastaa, pyritäänkö perusopetuksen ohjauksella edistämään sitä, että oppilaat oppisivat tulevaisuuden työelämän kannalta olennaisia taitoja. Tässä yhteydessä taidoilla viitataan yleisempiin elämisen, työn ja ihmisenä toimimisen kannalta välttämättömiin taitoihin, kuten tunnetaitoihin ja sosiaalisiin taitoihin. Tarkastuksessa ei tarkastettu sitä, edistetäänkö ohjauksella tulevaisuuden kannalta olennaisia tietoja. Tiedoilla viitataan niihin oppiainekohtaisiin tietoihin, joita oppilaiden tulee hallita. Tällaisia tietoja ovat esimerkiksi kertotaulun hallinta matematiikan oppiaineessa.

Tarkastuksen kohteena oli koko valtion tason perusopetuksen ohjausjärjestelmä sen osalta, miten perusopetuksen sisältöjä ohjataan normien ja tiedon avulla. Tämän ohjauksen keskeisiä toimijoita Suomessa ovat opetus- ja kulttuuriministeriö sekä sen hallinnonalalta Opetushallitus, jonka lakisääteinen tehtävä on ohjata perusopetusta Suomessa.⁴

Kuvio 1: Perusopetuksen normiohjauksen hierarkia

Perusopetuksen järjestämisvastuu on perusopetuslain (628/1998) mukaan kunnilla, jotka pääasiassa vastaavatkin perusopetuksen järjestämisestä Suomessa. Valtio voi myöntää järjestämisoikeuden myös rekisteröidyille yhteisöille ja säätiöille. Myös valtio voi toimia opetuksen järjestäjänä.

Perusopetuksen sisältöjä ohjaava valtion tason normiohjausjärjestelmä muodostuu perusopetuslaista, perusopetusasetuksesta, valtioneuvoston asetuksista ja opetussuunnitelman perusteista. Lisäksi paikallisella tasolla opetuksen järjestäjät laativat perusopetuksen opetussuunnitelman perusteisiin pohjautuvat paikalliset opetussuunnitelmat ja lukuvuosisuunnitelmat.

Perusopetuslaki määrittelee kaikille yhteiset oppiaineet. Näiden lisäksi oppilaalle voidaan antaa muissakin perusopetukseen soveltuvissa aineissa sen mukaan kuin opetussuunnitelmassa määrätään. Näiden aineiden opiskelu voi olla oppilaalle kokonaan tai osittain vapaaehtoista. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet -dokumentti on puolestaan asiakirja, joka määrittelee opetuksen yksityiskohtaiset sisällöt ja tavoitteet, sekä ilmaisee, mitkä asiat ovat paikallisesti päätettävissä. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden laatiminen on perusopetuslaissa asetettu Opetushallituksen tehtäväksi. Koska tarkastuksen tarkoituksena oli tarkastaa, pyritäänkö perusopetuksen ohjauksella edistämään sitä, että oppilaat oppisivat tulevaisuuden työelämän kannalta olennaisia taitoja, tarkastus kohdistui pääosin perusopetuksen opetussuunnitelman perusteisiin, niiden laatimiseen ja niihin liittyvään Opetushallituksen informaatio-ohjaukseen.

Perusopetuslaki määrittelee kaikille yhteiset oppiaineet

Kuten edellä mainittiin, perusopetuslaki edellyttää opettamaan elämässä tarpeellisia tietoja ja taitoja. Lisäksi vuonna 2012 annettu valtioneuvoston asetus tuntijaosta ja perusopetuksen valtakunnallisista tavoitteista asettaa yhdeksi opetuksen tavoitteeksi sen, että opetuksen tulee antaa oppilaille valmiuksia kestäväen kehityksen edistämiseen. Suomi on sitoutunut myös YK:n kestäväen kehityksen tavoitteisiin ja tavoitteen 4 mukaisesti antamaan laadukasta ja relevanttia koulutusta, joka edistää työllistymistä.

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet on perinteisesti laadittu noin kymmenen vuoden välein. Viimeisin perusteasiakirja on valmistunut vuonna 2014 ja toimeenpantu vuosina 2016–2019. Niin sanottu perustetyö eli uusien opetussuunnitelman perusteiden laatiminen alkaa, kun valtioneuvosto antaa uuden tuntijakoasetuksen, jossa määrätään sekä kunkin oppiaineen vähimmäistuntimäärä vuosiviikkotunteina että yleiset valtakunnalliset perusopetuksen tavoitteet.

Aiheen valtiontaloudellinen merkitys syntyy sekä perusopetuksen ja sen ohjauksen suorista kustannuksista että tuloksellisen opetuksen vaikutusta tulevaisuuden valtiontalouteen.

Perusopetuksen rahoituksesta vastaavat kunnat yhdessä valtion kanssa. Vuodesta 2010 lähtien esi- ja perusopetuksen rahoitus on ollut osa peruspalvelujen valtionosuutta, jota hallinnoi valtionvarainministeriö. Kuntien valtionosuus lasketaan ikäluokittaisten perushintojen mukaan siten, että kunta saa valtionosuutta kuhunkin ikäluokkaan kuuluvien kuntalaisten lukumäärän mukaisesti. Lisäksi opetuksen järjestäjät saavat opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnoimaa rahoitusta, joka määräytyy järjestäjätahon oppilasmäärän mukaan. Myös yksityiset opetuksen järjestäjät ovat tämän rahoituksen piirissä. Vuonna 2017 perusopetuksen käyttömenot olivat noin 4,7 miljardia euroa, josta valtio maksoi osan edellä mainittuina osuuksina. Välillisiä vaikutuksia tulevaisuuden valtiontalouteen on vaikea arvioida; niitä syntyy muun muassa työllisyyden hoidon kustannuksista sekä mahdollisista uudelleen- ja täydennyskoulutuskustannuksista.

Tässä tarkastuskertomuksessa tarkastuskyselyllä viitataan opetuksen järjestäjille, rehtoreille ja opettajille keväällä 2020 suunnattuun kyselyyn. Tarkastushaastatteluilta tarkoitetaan syksyllä 2020 suoritettuja opetuksen järjestäjien haastatteluita.

Vuonna 2017 perusopetuksen käyttömenot olivat noin 4,7 miljardia euroa

Tarkastuksen kolme pääkysymystä olivat:

1. Onko perusopetuksen ohjauksessa ja opetussuunnitelmissa otettu huomioon tulevaisuuden osaamistarpeet?
2. Näkyykö tulevaisuuden työelämävalmiuksien kehittäminen opetuksen järjestäjien toiminnassa?
3. Edistetäänkö perusopetuksen oppilaiden tulevaisuuden osaamistarpeita yhdenvertaisesti?

Tarkastuksen kriteereinä on käytetty seuraavia OECD:n⁵ tunnistamia tulevaisuuden osaamistarpeita:

- Oppimaan oppiminen
- Sosiaaliset taidot
- Tunnetaidot
- Luova ongelmanratkaisu
- Monilukutaito
- Oppilaan toimijuus.

Lisäksi kriteereinä on käytetty perusopetuslain ja yhdenvertaisuuslain vaatimuksia tasavertaisuudesta, sekä YK:n kestävän kehityksen tavoitteita niiltä osin kuin ne liittyvät opetuksen laatuun ja tasavertaisuuteen. Tarkastusasetelma on kuvattu liitteessä.

2 Onko perusopetuksen ohjauksessa ja opetussuunnitelmissa otettu huomioon tulevaisuuden osaamistarpeet?

Perusopetuksen sisältöohjaukseen liittyvässä normiohjauksessa on huomioitu tulevaisuuden osaamistarpeet. Opetussuunnitelman perusteet -dokumentti on vuodesta 2014 saakka sisältänyt kattavasti tulevaisuuden osaamistarpeita, ja tulevaisuudessa tarvittavan osaamisen edistäminen on koko dokumentin läpileikkaava teema. Tulevaisuuden osaamistarpeet sisältyvät pääosin niin kutsuttuihin laaja-alaisiin osaamisalueisiin, jotka tulivat uutena asiana vuoden 2014 opetussuunnitelman perusteisiin.

Opetushallituksen rooli opetussuunnitelman perusteiden toimeenpanon tukemisessa ja ohjauksessa on ollut perusteasiakirjan valmistuessa riittävä. Ohjauksen määrä kuitenkin laski merkittävästi, kun paikalliset opetussuunnitelmat valmistuivat ja uusien opetussuunnitelman perusteiden toimeenpano kouluissa alkoi vuonna 2016.

Ohjauksen merkittävä vähentyminen toimeenpanon alkaessa on merkittävää siksi, että vuonna 2014 opetussuunnitelman perusteet muuttuivat perustavanlaatuisesti: uuden perusteasiakirjan lähetyntymistapa on aiemman tietoperusteisen sijaan taitoperusteinen. Uudessa perusteasiakirjassa niin kutsutut laaja-alaiset osaamisalueet, kuten monilukutaito ja vuorovaikutustaidot, on tuotu opettaviksi taidoiksi oppiainekohtaisten tietojen rinnalle.

Opetushallitus on laatinut opetussuunnitelman perusteet yhteistyössä keskeisten asiantuntijasidosryhmien kanssa.

2.1 Perusopetuksen normiohjauksessa edistetään tulevaisuuden osaamistarpeita

Vuonna 2014 voimaan astunut perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet -dokumentti sisältää kattavasti tarkastuksen kriteereinä käytettyjä OECD:n määrittämiä tulevaisuuden osaamistarpeita sekä muita tulevaisuuden kannalta olennaisiksi oletettuja taitoja. Osaamistarpeet sisältyvät pääasiassa opetussuunnitelman niin kutsuttuihin laaja-alaisiin osaamisalueisiin, missä ne on kuvattu joko tässä kertomuksessa käytetyssä kirjoitusasussa tai toisin käsittein.

Laaja-alaisen osaamisalueiden tulee olla läpileikkaavana näkökulmana kaikessa perusopetuksessa, ja osaamisalueiden hallitsemista arvioidaan osana oppilasarviointeja. Laaja-alaiset osaamisalueet on opetussuunnitelmassa määritelty seuraavasti: ”Laaja-alaisella osaamisella tarkoitetaan tietojen, taitojen, arvojen, asenteiden ja tahdon muodostamaa kokonaisuutta. Osaaminen tarkoittaa myös kykyä käyttää tietoja ja taitoja tilanteen edellyttämällä tavalla.”⁶

Kuudesta OECD:n tunnistamasta osaamistarpeesta kolme on perusteasiakirjassa sellaisenaan nimetty laaja-alaisen osaamisen alueeksi. Näitä ovat oppimaan oppiminen (L1 ajattelu ja oppimaan oppiminen), monilukutaito (L4 monilukutaito) ja oppilaan toimijuus (L7 Osallistuminen, vaikuttaminen ja kestävä tulevaisuuden rakentaminen). Kaksi osaamistarpeista sisältyy kirjoitusasultaan sellaisenaan muihin laaja-alaisen osaamisen alueisiin. Nämä ovat sosiaaliset taidot ja tunnetaidot. Tulevaisuuden osaamistarve ”luova ongelmanratkaisu” ei esiinny perusteasiakirjassa otsikkotasolla, mutta siihen viittaavia taitoja sisältyy ajattelun ja oppimaan oppimisen osaamisalueeseen (L1). Luova ongelmanratkaisu on myös nimetty esimerkiksi matematiikan oppiaineessa vähintään hyvän osaamisen kriteeriksi kaikilla perusopetuksen vuosiluokilla. Kts. Taulukko 1.

Osaamistarpeet sisältyvät pääasiassa opetussuunnitelman niin kutsuttuihin laaja-alaisiin osaamisalueisiin

Kuudesta OECD:n tunnistamasta osaamistarpeesta kolme on perusteasiakirjassa sellaisenaan nimetty laaja-alaisen osaamisen alueeksi

Taulukko 1: Tulevaisuuden osaamistarpeet perusopetuksen opetus-suunnitelmassa

Laaja-alaisen osaamisen alueet opetussuunnitelman perusteissa	OECD:n määrittelemä tulevaisuuden osaamistarve, jonka osaamisalue sisältää
L1: Ajattelu ja oppimaan oppiminen	Oppimaan oppiminen, luova ongelmanratkaisu
L2: Kulttuurinen osaaminen, vuorovaikutus ja ilmaisu	Sosiaaliset taidot
L3: Itsestä huolehtiminen ja arjen taidot	Tunnetaidot, sosiaaliset taidot
L4: Monilukutaito	Monilukutaito
L5: Tieto- ja viestintäteknologinen osaaminen	
L6: Työelämätaidot ja yrittäjyys	
L7: Osallistuminen, vaikuttaminen ja kestävä tulevaisuuden rakentaminen	Oppilaan toimijuus

Vuonna 2014 voimaan astuneista opetussuunnitelman perusteista pyrittiin tekemään tietoperusteisen sijasta taitoperustaiset. Taitoperustaisuus tarkoittaa sitä, että sen sijaan, että tavoitteiksi asetettaisiin vain oppiainekohtaisia tietoja, kuten kertotaulun osaaminen matematiikassa, tavoitteeksi on asetettu myös yleisempiä elämässä tarvittavia taitoja, kuten laaja-alaiset osaamisalueet. Edellinen, vuoden 2004 opetussuunnitelman perusteet -asiakirja ei ollut tässä mielessä vielä taitoperusteinen, vaan siinä painopiste oli enemmän oppiainekohtaisissa tiedoissa. Konkreettisesti tämä näkyy esimerkiksi siten, että vuoden 2004 perusteasiakirjassa oppiaineiden tavoitteiksi on pääasiassa osoitettu kuhunkin oppiaineeseen liittyvien tietojen hallinta, joskin taide- ja taitoaineissa tietojen rinnalla on korostettu taitoja, mutta vuoden 2014 asiakirjassa oppiaineiden tavoitteiksi on asetettu ainesisältöjen lomaan niin kutsuttujen laaja-alaisen osaamisalueiden sisältöjä. Vaikka muutos on suhteellisen selkeä, tarkastushaastattelussa tuli ilmi, että osa opetuksen järjestäjistä ei pitänyt muutosta kuitenkaan kovin radikaalina; heidän mielestään vuoden 2004 perusteasiakirjasta oli johdettavissa opetukseen samoja taitoja kuin 2014 versiossa, joskin uusimmassa perusteasiakirjassa taidot on tuotu näyttävämmiin esille.

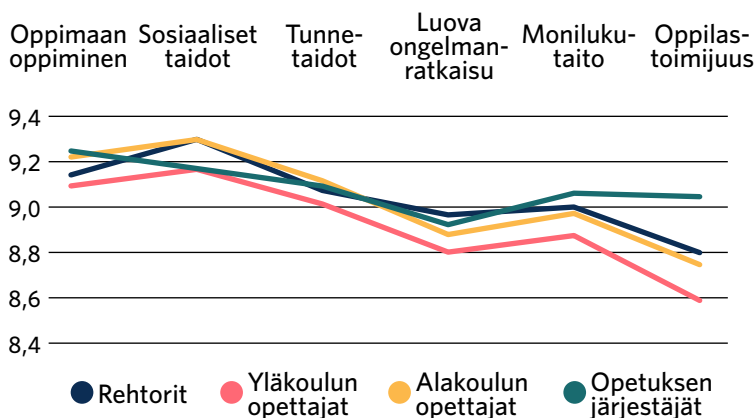
Opetuksen järjestäjät ja opettajat pitävät perusteasiakirjassa nimettyjä tulevaisuuden osaamistarpeita tärkeinä

Tarkastuksessa toteutetun kyselyn perusteella opettajat, opetuksen järjestäjät ja rehtorit pitävät opetussuunnitelman perusteissa nimettyjä tulevaisuuden osaamistarpeita tärkeinä hallittavina taitoina tulevaisuudessa (kuvio 2). Eniten eri rooleissa toimivien mielipiteet eroavat ”oppilaan toimijuus” -osaamistarpeen kohdalla. Toimijuuteen liittyvää osaamista korostivat eniten opetuksen järjestäjät (keskiarvo 9,0), sen sijaan yläkoulun opettajien mielestä oppilaan toimijuus oli hiukan vähemmän merkittävä tulevaisuuden osaamistarve (keskiarvo 8,6).

Avoimissa vastauksissa osaamistarpeiden tärkeyttä perustellaan hyvin usein sillä, miten merkittävä kyseisten taitojen rooli on tulevaisuuden työelämässä sekä elämässä yleisesti. Avovastauksissa merkityksellisinä pidettiin etenkin sosiaalisia taitoja, monilukutaitoa sekä oppimaan oppimisen taitoja; nykymaailmassa ja tulevaisuudessa on tärkeää kyetä toimimaan ihmisten kanssa niin kansainvälisesti kuin kotimaassa sekä oppia löytämään alati kasvavasta tietomäärästä oleellinen ja oikea tieto.

Osaamistarpeiden tärkeyttä perustellaan hyvin usein sillä, miten merkittävä kyseisten taitojen rooli on tulevaisuuden työelämässä sekä elämässä yleisesti

Kuvio 2: Rehtorien, opettajien ja koulutuksen järjestäjien arvio siitä, miten tärkeää on, että oppilas hallitsee tulevaisuuden osaamistarpeeksi määritellyn taidon tulevaisuudessa, keskiarvot. Asteikko 4-10 (4 = erittäin epärelevantti, 10 = erittäin tärkeä). Vastaajia yhteensä 604.

2.2 Tulevaisuuden osaamistarpeet on tuotu perusopetuksen opetussuunnitelman perusteisiin yhdessä keskeisten asiantuntijasidosryhmien kanssa

Opetushallitus laati vuoden 2014 opetussuunnitelman perusteet yhdessä keskeisten asiantuntijasidosryhmien kanssa. Perusopetuksen opetussuunnitelman laatiminen on Opetushallituksen yleissivistävä koulutus ja varhaiskasvatus -yksikön tehtävä, ja yksikkö vastaa suunnitelman valmistumisesta. Perustetyö on yksi Opetushallituksen lakisäätöistä tehtävistä, eikä perustetyöhön ole aina osoitettu ylimääräisiä resursseja. Vuoden 2014 opetussuunnitelman perusteet kyettiin laatimaan suunnitellussa aikataulussa ja laajuudessa.

Opetushallituksen virkamiesten lisäksi perustetyöhön osallistui laaja joukko keskeisiä sidosryhmiä. Opetushallitus osallisti prosessiin kasvatustieteilijöitä, opettajia, opetuksen järjestäjien edustajia sekä opettajien ammattijärjestöjen edustajia. Oppilaat eivät sen sijaan olleet edustettuina käytännön perustetyössä lähinnä siksi, että perusopetusikäisillä oppilailta ei ole valtakunnallista edustuselintä. Lasten näkemyksiä kerättiin kuitenkin Opetushallituksen toteuttamalla kyselyllä, jossa kysyttiin lasten tyytyväisyyttä kouluun ja opetukseen. Lapsia tulee perusopetuslain mukaan osallistaa myös paikallisten opetussuunnitelmien laatimisessa. Lisäksi Opetushallitus avasi perustetyön aikana verkkosivuston, jossa kenellä tahansa oli mahdollisuus kommentoida perusteasiakirjan sisältöjä.

Opetushallituksen ulkopuoliset asiantuntijat osallistuivat suunnitelman laatimiseen vapaaehtoisina, eikä heille maksettu työstä erillistä korvausta. Opetushallitus tilasi yksittäisissä tapauksissa artikkeleita esimerkiksi yliopistoilta. Näissä tapauksissa kirjoittajalla oli mahdollisuus laskuttaa työstä 50 euroa sivulta. Opetushallituksen mukaan harva kirjoittaja hyödynsi tätä mahdollisuutta.

Opetushallitus maksoi ulkopuolisille asiantuntijoille matkakulut, ja esimerkiksi kouluilla oli mahdollisuus hakea Opetushallitukselta hyvitystä sijaiskustannuksiin, jos niiden opettajat osallistuivat Opetushallituksen opetussuunnitelman laatimista koskeviin tilaisuuksiin.

Opetushallituksen ulkopuoliset asiantuntijat osallistuivat suunnitelman laatimiseen vapaaehtoisina, eikä heille maksettu työstä erillistä korvausta

Perustetyö organisoitiin siten, että asiakirja valmistui aikataulussa – työryhmissä oli kuitenkin yliedustusta suurimmista kaupungeista

Vuoden 2014 opetussuunnitelman perusteiden laatimistyö organisoitiin siten, että perusteasiakirja valmistui suunnitellussa laajuudessa ja aikataulussa. Varsinainen asiakirja valmistui 2014, ja se otettiin käyttöön portaittain vuosina 2016–2019. Ensimmäisenä perusteet otettiin käyttöön vuosiluokilla 1–6 ja viimeisenä porrastetusti vuosiluokilla 7–9 vuosina 2017–2019.

Perustetyötä johti ja koordinoi opetushallituksen johtavista virkamiehistä sekä keskeisten sidosryhmien edustajista koostuva ohjausryhmä, joka aloitti perustetyön valmistelut jo ennen varsinaisten työryhmien asettamista. Ohjausryhmä kokosi tietoperustaksi taustamateriaalia, jota jaettiin työryhmille aloitusseminaarissa. Ohjausryhmän haastattelussa tarkastuksessa syntyi käsitys, että tietoperustaa on haettu muun muassa OECD:n ja Euroopan neuvoston tuottamasta tiedosta. Lisäksi tausta-aineistona hyödynnettiin Opetushallituksen tekemää kyselyä edellisen opetussuunnitelman perusteiden toimeenpanon onnistumisesta, sekä Opetushallituksen tekemää analyysia edellisen perusteasiakirjan pohjalta laadituista paikallisista opetussuunnitelmista.

Opetushallitus asetti prosessin alkuvaiheessa kolme perustetyöryhmää: 1. rakenne- ja tavoiteryhmä, 2. oppimiskäsitysryhmä ja 3. laaja-alaisia luku- ja kirjoitustaitoja edistävä, kieli- ja kulttuuritietoinen koulu. Kunkin ryhmän puheenjohtajana toimi Opetushallituksen virkamies, ja työryhmissä oli laaja kirjo tutkimuksen ja opetuksen asiantuntijoita. Ryhmien tehtävänä oli valmistella ehdotus esiopetuksen, perusopetuksen sekä lisäopetuksen opetussuunnitelman perusteet läpileikkaaviksi yleisiksi linjauksiksi, joiden pohjalta myöhemmin kootut oppiaineryhmät aloittaisivat toimintansa. Lisäksi Opetushallituksen sisälle perustettiin koordinaatioryhmä, jonka tehtävänä oli suunnitella, valmistella ja koordinoida työskentelyä, sekä koota työn tulokset ja yhteensovittaa eri ryhmien valmistelemaat opetussuunnitelmatekstit.

Perustetyöryhmän 3 tehtävänä oli muun muassa valmistella ehdotus laaja-alaisista osaamisalueista, jotka tulisi sisällyttää perusteasiakirjaan. Laaja-alaisiin osaamisalueisiin sisällytettiin myös tarkastuksessa kriteereinä käytetyt tulevaisuuden osaamistarpeet. Ryhmää johti Opetushallituksen opetusneuvos, ja sen jäseninä oli seuraavien tahojen edustajia:

- Helsingin yliopisto, erityispedagogiikan lehtori
- Ymmerstan koulu, rehtori
- Åbo Akademi, professori
- Joensuun yliopisto, professori
- Opetushallitus, kolme suomenkielistä opetusneuvosta sekä ruotsinkielinen opetusneuvos

- Tampereen yliopisto, professori
- Helsingin kaupunki, opetuspäällikkö
- Jyväskylän yliopisto, professori
- Turun yliopisto, yliopistonlehtori
- Turun yliopisto, professori

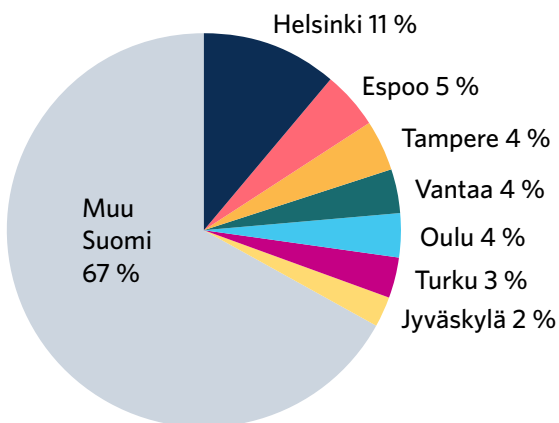
Kokoonpano oli vastaava myös muissa perustetyöryhmissä, joskin eri ryhmien työskentelyyn osallistuivat eri henkilöt.

Perustetyöryhmien saatua työnsä valmiiksi Opetushallitus asetti oppiainekohtaiset työryhmät, joiden tehtävänä oli laatia perustetyöryhmien työn pohjalta oppiainekohtaiset osuudet. Oppiainekohtaisissa työryhmissä puheenjohtajana toimi Opetushallituksen virkamies. Oppiainekohtaisen työryhmän jäsenistö valikoitui siten, että puheenjohtaja sai ohjausryhmältä kriteerit, joiden perusteella hän kutsui jäsenet omaan työryhmäänsä. Oppiainekohtaisten työryhmien kriteereillä pyrittiin siihen, että ryhmien kokoonpanossa olisivat hyvin edustettuina niin opetuksen kuin tutkimuksen ammattilaiset sekä suomen ja ruotsin kielet. Lisäksi työryhmiin pyrittiin saamaan ihmisiä eri alueilta.

Työryhmissä oli tavoitteen mukaisesti ollut edustajia eri kieli-ryhmistä ja alueilta. Oppiainetyöryhmien kokoonpanoissa oli kuitenkin yliedustusta seitsemän suurimman kunnan alueella sijaitsevista organisaatioista (vuoden 2013 väestöön suhteutettuna): osallistujista 68 prosenttia tuli seitsemän suurimman kunnan alueelta. Opetuksen järjestäjien haastattelut vahvistivat tätä näkemystä, sillä kolme kuudesta haastatellusta opetuksen järjestäjästä viittasi siihen, että työryhmiin tulisi päästä muualtakin kuin Etelä-Suomesta. Alueellisen edustuksen tarkastelussa osallistujien kotikunta määräytyi heidän edustamansa organisaation kotikunnan mukaan.

Oppiainetyöryhmien kokoonpanoissa oli kuitenkin yliedustusta seitsemän suurimman kunnan alueella sijaitsevista organisaatioista

Kuvio 3: Seitsemän suurimman kunnan väkiluvut suhteessa koko maan väkilukuun vuonna 2013

Uusin opetussuunnitelman perusteet on edeltäjiään vaikeaselkoisempi

Tarkastushaastatteluiden sekä tarkastuksessa toteutetun kyselyn perusteella tarkastuksessa on syntynyt käsitys, että nykyinen opetussuunnitelman perusteet -asiakirja on käyttäjän näkökulmasta edeltäjiään vaikeammin hyödynnettävä. Opetuksen järjestäjät kokevat asiakirjan vaikeaselkoiseksi, liian laajaksi, hyvin abstraktiksi ja joiltain osin hankalaksi toteuttaa käytännön opetustyössä. Haastatelluilla ei myöskään aina ole ollut selvää käsitystä esimerkiksi siitä, mikä on kaikkien tavoiteltavien keskinäinen hierarkia ja miten esimerkiksi laaja-alaisten osaamisalueiden arviointi tulisi toteuttaa. Myös Kansallinen koulutuksen arviointikeskus Karvi on raportissaan tuonut esille opetussuunnitelman käyttöönoton haasteita, jotka liittyvät muun muassa perusteasiakirjan normien tulkintaan (Karvi 2020)⁷. Karvin mukaan normien tulkinnassa on ollut kuntakohtaisia eroja.

Tarkastushaastatteluissa opetuksen järjestäjät toivoivatkin Opetushallitukselta vahvempaa otetta opetussuunnitelman jalkauttamisessa ja ohjauksessa. Hyödyntämätöntä potentiaalia nähtiin esimerkiksi siinä, miten digitalisaatiota voitaisiin hyödyntää opetussuunnitelman laatimisessa ja opetussuunnitelmien sisältöjen jakamisessa siitä huolimatta, että Opetushallitus oli avannut digitaalisen työvälineen paikallisten suunnitelmien laatimisen helpottamiseksi. Järjestäjät toivoivat myös selkeämpää ohjeistusta opetettavien asioiden hierarkioista sekä käsitteiden konkreettisempää havainnollistamista esimerkiksi visualisoinnein, jotta opetussuunnitelmaa voitaisiin paremmin hyödyntää arkisessa opetustyössä.

Tarkastushaastatteluissa kunnat nostivat esille huolen siitä, että kaikilla opettajilla ei ole ollut selkeää käsitystä siitä, mitä uudistuneet opetussuunnitelman perusteet vaativat opettajalta. Yhtäältä huoli liittyi laaja-alaisen ja tulevaisuudessa tarvittavan osaamisen edistämiseen, toisaalta huoli liittyi koettuun muutokseen opettajan roolissa. Haastattelussa esitettiin myös näkemys, että kaikilla vasta valmistuneillakaan opettajilla ei ole aina ollut hyviä edellytyksiä toteuttaa uudistuneen opetussuunnitelman vaatimuksia.

Opetussuunnitelman perusteiden mittava uudistus toi haasteita myös opetustilojen käyttöön. Uudistunut opetussuunnitelma vaatii laajempaa yhteistyötä ja yhteistä oppimista, minkä vuoksi koulujen toimitilaratkaisuja on ollut tarpeen arvioida uudelleen, sillä kaikki jo olemassa olevat tilat eivät sovellu yhteisopiskeluun. Tilojen käyttö on haastanut varsinkin niitä kuntia, joiden on jo entuudestaan ollut vaikea järjestää opetukseen tarkoitukseenmukaisia tiloja.

2.3 Opetushallitus tuki ja ohjasi opetussuunnitelman perusteiden toimeenpanoa, mutta tuki ja ohjaus alkoivat vähentyä merkittävästi paikallisten suunnitelmien käyttöönoton jälkeen

Opetuksen järjestäjien haastatteluiden, Opetushallituksen edustajien haastatteluiden ja asiakirja-analyysien perusteella tarkastuksessa muodostui käsitys, että Opetushallituksen toteuttama ohjaus toimi pääosin hyvin vuoteen 2016 saakka, kun uutta opetussuunnitelman perusteet -dokumenttia laadittiin ja opetuksen järjestäjät laativat paikallisia opetussuunnitelmia. Tarkastuksessa on kuitenkin havaittu myös joitain puutteita ohjauksessa. Opetussuunnitelman perusteiden toimeenpanon tuki on osa Opetushallituksen yleissivistävä koulutus ja varhaiskasvatus -yksikön virkamiesten virkatyötä.

Opetushallitus tuki opetussuunnitelman perusteiden toimeenpanoa ja paikallisten opetussuunnitelmien laatimista yleisellä tasolla koulutuksin, vastaamalla kentän kysymyksiin, jakamalla tietoa Opetushallituksen nettisivujen kautta sekä tiedottamalla opetuksen järjestäjiä. Tämä tuki on sisältänyt myös tukea tulevaisuuden osaamistarpeiden edistämiseen.

Opetushallituksen tavoitteena oli, että paikalliset opetussuunnitelmat valmistuisivat yhtä aikaa opetussuunnitelman perusteasiakirjan kanssa, jotta uusia perusteita voitaisiin alkaa panna kentällä toimeen välittömästi, joskin porrastetusti. Tarkastushaastatteluiden perusteella tässä oli onnistuttu riittävästi vuoden 2014 täysimääräisen peruste päivituksen yhteydessä. Ohjaus ja tuki toimi kaksisuuntaisesti: yhtäältä Opetushallitus viesti oma-aloitteisesti opetuksen järjestäjille perustetyön sisällöistä tukeakseen paikallisten suunnitelmien laatimista yhtä aikaa perusteasiakirjan valmistumisen kanssa ja toisaalta opetuksen järjestäjät ilmaisivat Opetushallitukselle kentän tarpeita perusteasiakirjaan liittyen.

Opetushallituksen antama ohjaus ja tuki alkoi kuitenkin merkittävästi vähentyä sen jälkeen, kun perusteasiakirja ja paikalliset suunnitelmat olivat valmistuneet. Asia käy ilmi muun muassa Opetushallituksen tiekartasta perusteasiakirjan laatimiseksi. Tiekartta sisältää toimeenpanoa tukevia toimenpiteitä vain paikallisten opetussuunnitelmien valmistumiseen ja käyttöönottoon, syksyyn 2016 saakka. Paikalliset opetussuunnitelmat valmistuivat vuonna 2016, ja ensimmäiset ikäluokat ottivat opetussuunnitelmat käyttöön samana syksynä. Kuitenkin viimeiset ikäluokat ottivat

Opetushallituksen toteuttama ohjaus toimi pääosin hyvin vuoteen 2016 saakka

Opetushallituksen antama ohjaus ja tuki alkoi kuitenkin merkittävästi vähentyä sen jälkeen, kun perusteasiakirja ja paikalliset suunnitelmat olivat valmistuneet

suunnitelmat käyttöön vasta 2019. Tiekartta ei siis sisällä lainkaan toimeenpanoa tukevia toimenpiteitä ajalle 2016–2019, vaikka kyseessä on ollut suuri, periaatteellinen muutos opetussuunnitelman perusteisiin ja viimeiset ikäluokat ottivat perusteasiakirjan käyttöön vasta kolme vuotta ensimmäisten ikäluokkien jälkeen. Myös varsinainen tuen resursointi Opetushallituksen sisällä päättyi, kun perusteasiakirja valmistui. Toisaalta Opetushallitus on muun muassa järjestänyt opettajien täydennyskoulutuksia myös vuosina 2016–2019. Yksi näiden täydennyskoulutusten teema on liittynyt pedagogiaan ja laaja-alaisen osaamisalueiden, eli myös tulevaisuuden osaamistarpeiden edistämiseen.

Myös Kansallinen koulutuksen arviointikeskus Karvi on kiinnittänyt huomiota paikallisten opetussuunnitelmien käyttöönoton jälkeisen tuen tarpeeseen ja korostanut, että Opetushallituksen tulisi varmistaa sen riittävyys.⁸ Tarkastushavaintojen mukaan perusteasiakirjan valmistuminen ei ole poistanut opetuksen järjestäjien informaation ja tuen tarvetta, varsinkaan tilanteessa, jossa uudistus oli hyvin perusteellinen ja opetettaviksi asioiksi tulivat laaja-alaiset osaamisalueet ja tulevaisuuden osaamistarpeet. Lisäksi eri luokka-asteet ottivat perusteellisesti muuttuneen opetussuunnitelman käyttöön porrastetusti vuosien 2016–2019 aikana, joten tuen tarve ei päättynyt vuoteen 2016.

Tuen loppumiseen vuoden 2014 uudistuksen jälkeen vaikutti myös se, että perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden valmistelusta ja toimeenpanon tuesta vastannut yksikkö sai heti perusteasiakirjan valmistumisen jälkeen tehtäväkseen valmistella lukion opetussuunnitelman perusteet. Lukion uusi perusteasiakirja astui voimaan vuonna 2019. Opetushallituksen virkamiesten haastattelussa kävi ilmi, että välittömästi alkanut uusi suuri projekti hankaloitti edellisen projektin toimeenpanon tukemista.

Tarkastuskyselyssä pyydettiin lisäselvennystä niiltä opetuksen järjestäjiltä, rehtoreilta ja opettajilta, jotka ilmaisivat, että Opetushallituksen ohjeistuksen puutteellisuus oli yksi syy, joka haittasi tulevaisuudessa tarvittavan osaamisen edistämistä. Vastauksissa korostuivat ennen kaikkea ohjauksen ja ohjeistuksen riittämättömyys, epämääräisyys ja korkealentoisuus. Vastajaat näkivät tavoitteet liian korkealentoisiksi, jotta niitä voisi toteuttaa opetustyössä.

Opetushallitus tukee tulevaisuudessa tarvittavan osaamisen edistämistä opettajien täydennyskoulutuksilla – aina niitä ei ole kuitenkaan riittävästi tai ne eivät kohdistu oikeisiin asioihin

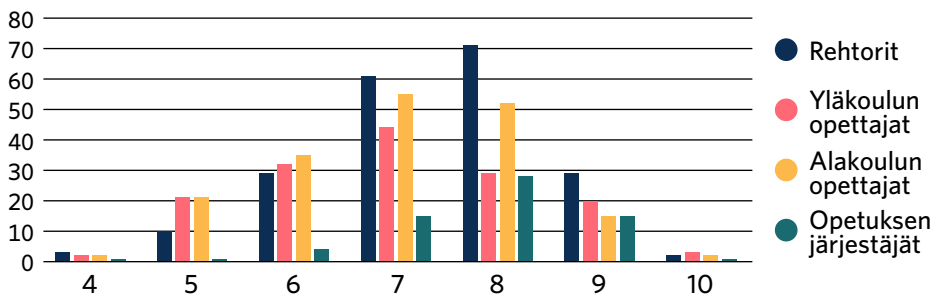
Opetushallitus tukee toimeenpanoa myös järjestämällä tai rahoittamalla koulutuksia opettajille, rehtoreille ja muulle opetustoiminnan henkilöstölle. Esimerkiksi opettajien täydennyskoulutusten tavoitteena on ”edistää koulutusjärjestelmän toimivuutta ja opetuksen laatua sekä tukea koulutuspoliittisten uudistusten toimeenpanoa.”⁹ Opetushallitus myöntää erityisavustusta koulutusten järjestämisen kustannuksiin noin 10 miljoonaa euroa vuosittein. Esimerkiksi vuonna 2020 se myönsi rahoitusta 183 hankkeelle yhteensä 12 miljoonaa euroa.¹⁰ Opetushallituksen mukaan rahoitettavien hankkeiden valinnassa pyritään alueelliseen kattavuuteen.¹¹

Hakemusperusteisella, Opetushallituksen rahoittamalla opettajien koulutuksella on kuitenkin koulutusten vaikuttavuuden ja kohdentumisen kannalta kaksi haastetta. Yhtäältä ennakolta ei tiedetä, mitkä tahot hakevat rahoitusta. Toisaalta haasteena on se, että mahdollisuus vaikuttaa ennakolta tulevien hankerahoitushakemusten sisältöihin on rajallinen. Opetushallitus on toisaalta määritellyt hankehakuja ohjaavan kriteeristön, joilla pyritään ennalta ohjaamaan sitä, millaisille hankkeille rahoitusta haetaan. Lisäksi rahoituksen hakijan on hakemuksessa perusteltava koulutuksen tarvelähtöisyyttä, eli sitä, mihin tarpeeseen koulutuksella pyritään vastaamaan. Perusteluissa tulee viitata tarvekartoitukseen¹² tai tarvetta osoittaviin tutkimuksiin. Kuitenkin tarkastuksen yhteydessä tehdyissä Opetushallituksen edustajien haastatteluissa tuli ilmi, että koulutukset eivät välttämättä ole aina kohdentuneet suurimmiksi koettuihin tarpeisiin.¹³

Lisäksi tarkastuksen perusteella näyttää siltä, että opetushenkilöstölle aina ole ollut riittävästi koulutusta tulevaisuuden osaamistarpeiden hallinnan edistämiseksi. Tarkastuskyselyssä kysyttiin kouluarvosanaa väitteelle ”olen saanut riittävästi koulutusta edellä mainittujen tulevaisuuden osaamistarpeiden edistämiseen opetuksessani”. Sekä yläkoulun että alakoulun opettajien vastausten keskiarvo oli kouluarvosanoin 7. (kuvio 4). Rehtoreiden vastausten keskiarvo oli 7,4 ja opetuksen järjestäjien 7,8.

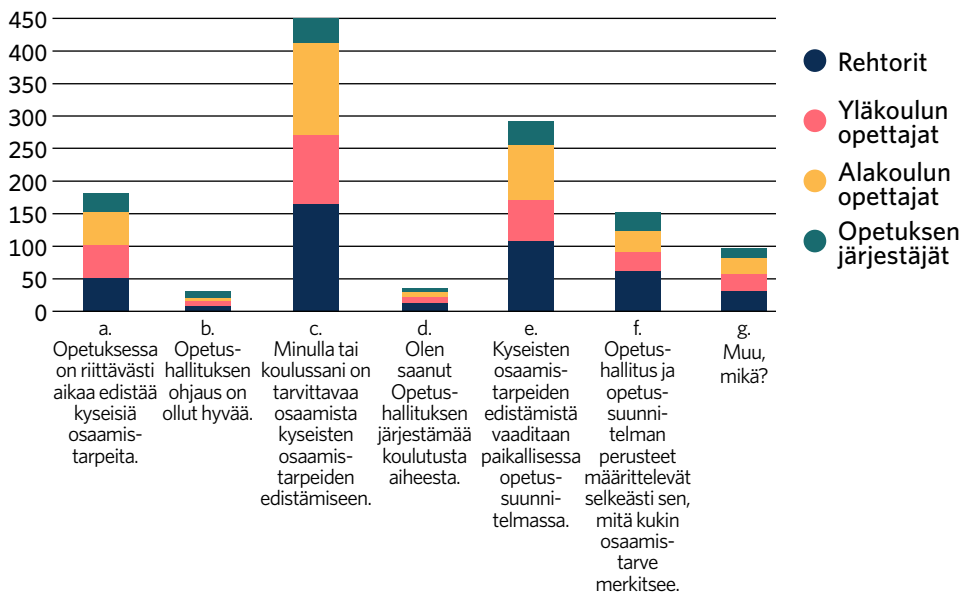

Opetushallitus tukee toimeenpanoa myös järjestämällä tai rahoittamalla koulutuksia opettajille, rehtoreille ja muulle opetustoiminnan henkilöstölle

Kuvio 4: Rehtorien, opettajien ja koulutuksen järjestäjien arvio siitä, ovatko he saaneet riittävästi koulutusta tulevaisuuden osaamistarpeiden edistämiseen koulussa. Asteikko 4-10 (4 = ei lainkaan samaa mieltä, 10 = täysin samaan mieltä). Vastaajia yhteensä 604.

Tarkastuksen perusteella Opetushallituksen itsensä järjestämän koulutuksen merkitys tulevaisuuden osaamistarpeiden hallitsemisen edistämisen kannalta näyttää hyvin pieneltä, kun asiaa tarkastellaan opetustoiminnan henkilöstön näkökulmasta. Tarkastuskyselyssä kysyttiin, mitkä tekijät ovat helpottaneet tulevaisuuden osaamistarpeiden edistämistä. Vastauksista vain murto-osa kohdistui vaihtoehtoon ”Olen saanut Opetushallituksen järjestämää koulutusta aiheesta”. Vastaaja sai valita useamman kuin yhden vastausvaihtoehdon (kuvio 5).

Kuvio 5: Rehtorien, opettajien ja koulutuksen järjestäjien näkemys siitä, mitkä tekijät ovat helpottaneet osaamistarpeiden edistämistä. Vastaukseksi sai valita useita tekijöitä. Vastaajia yhteensä 604, valintoja yhteensä 1 235.

Osa opetuksen järjestäjistä koki, että Opetushallituksen järjestämien ja rahoittamien koulutuksien temaattisessa kohdentamisessa on ollut puutteita, eikä koulutustilaisuuksissa aina ole ollut riittävästi tilaa kollegiaaliselle keskustelulle opetuksen sisällöistä. Myös Karvi on kiinnittänyt huomiota siihen, että opetushenkilöstön yhteisen keskustelun vähyys vaarantaa abstraktien opetussuunnitelman sisältöjen toteutusta.¹⁴ Toisaalta osa haastatelluista opetuksen järjestäjistä oli tyytyväisiä koulutusten sisältöihin.

Opetuksen järjestäjät esittivät haastatteluissa näkemyksiä, että tulevaisuuden osaamistarpeiden ja laaja-alaisten osaamisalueiden edistäminen opetuksessa edellyttää pohdintaa ja tulkintaa sekä kollegiaalista keskustelua. Tässä yhteydessä opetuksen järjestäjät toivoivatkin jatkossa Opetushallitukselta yksiselitteisempiä ilmaisuja ja ohjeistuksia. Monitulkintaisuus, riittämätön opetushenkilöstön välinen keskustelu, haasteet laaja-alaisten osaamisalueiden arvioinnissa ja paikalliset tulkintaerot voivat aiheuttaa riskin, että osaamistarpeita ei aina edistetä tasavertaisesti eri kouluissa. Riski on erityisen konkreettinen silloin, kun opetukseen tuodaan laajoja uusia taitoja, joiden opetus- ja arviointikäytännöille ei vielä ole vakiintuneita käytänteitä.

Koulutustilaisuuksissa ei aina ole ollut riittävästi tilaa kollegiaaliselle keskustelulle opetuksen sisällöistä

Toimeenpanon tuki

Opetussuunnitelman perusteiden toimeenpanon tuella tarkoitetaan sitä tukea, jota Opetushallitus antaa opetuksen järjestäjille, kouluille, rehtoreille ja opettajille perusopetuksen opetussuunnitelman toimeenpanemiseksi paikallisella tasolla. Tämä tuki voi olla esimerkiksi konsultointia paikallisen opetussuunnitelman laatimisessa, konsultointia oppiainekohtaisissa opetussuunnitelmaan liittyvissä asiakysymyksissä, opettajille ja opetuksen järjestäjille suunnattua koulutusta sekä tiedon tuottamista ja jakamista.

Opetuksen eheyttäminen on ollut paikoin haastavaa nykyisen opetushenkilöstön virkaehtosopimuksen puitteissa

Laaja-alaista osaamista on opetussuunnitelman perusteiden mukaisesti pyritty opetuksessa edistämään esimerkiksi opettamisen eheyttämisellä, joka tarkoittaa, että opetuksessa sovelletaan oppiainerajat ylittävää oppimismallia. Toisin sanoen oppitunneilla voidaan käsitellä kokonaisuutena monen eri oppiaineen alueelle ulottuvia aiheita.¹⁵ Käytännössä eheyttäminen on joidenkin opetuksen järjestäjien mukaan lisännyt opettajien välistä yhteistyötä, sillä opintojen eheyttäminen on vaatinut, että he suunnittelevat ja toteuttavat oppitunteja aiempaa enemmän yhdessä yli ainerajojen.

Yhteistyötä on kuitenkin vaikeuttanut opettajien virkaehtosopimus. Kullakin opettajalla on oma henkilökohtainen opetusvelvollisuutensa, jonka mukaan hänelle maksetaan palkkaa. Yhteistyön lisääntyminen on joidenkin opetuksen järjestäjien mukaan nostanut esille kysymyksen siitä, miten kullekin opettajalle tulee maksaa yhteisesti suunnitellusta tai toteutetusta oppitunnista ja miten yhteisopetuksen suunnitteluun käytettyjä työtunteja tulisi käsitellä suhteessa opettajien työvelvoitteisiin ja palkkaan.

3 Näkykö tulevaisuuden työelämävalmiuksien kehittäminen opetuksen järjestäjien toiminnassa?

Opetuksen järjestäjiä Suomessa ovat pääasiassa kunnat, mutta myös yksityiset tahot sekä valtio järjestävät perusopetusta. Tulevaisuuden osaamistarpeiden hallinnan edistäminen näkyy opetuksen järjestäjien toiminnassa, ja näitä osaamistarpeita onnistutaan edistämään opetuksessa. Opettajat, rehtorit ja opetuksen järjestäjät pitävät opetettavaksi määrättyjä tulevaisuuden taitoja tärkeinä, vaikka samalla ilmaisevat huolensa suurista osaamiseroista koulujen ja oppilaiden välillä.

Opetushallituksen ohjauksen ei koeta merkittävästi helpottaneen tulevaisuuden osaamistarpeiden edistämistä opetuksessa. Sen sijaan kouluissa luotetaan henkilöstön omaan osaamiseen osaamistarpeiden edistämiseksi. Eniten tulevaisuudessa tarvittavan osaamisen edistämistä hankaloittaa ajan puute.

Opetussuunnitelman toimeenpanon seurannassa on kirjavia käytäntöjä, eikä Opetushallituksella ole tarkkaa kuvaa siitä, miten opetuksen järjestäjät toteuttavat opetussuunnitelman toteuttamisen seuranta. Seudullinen yhteistyö opetuksen järjestäjien välillä on joillakin alueilla tiivistä ja merkittävää, mutta yhteistyöllä ei kehitetä seurannan malleja.

3.1 Tulevaisuuden osaamistarpeiden hallintaa edistetään opetuksessa, mutta suuret osaamisen erot herättävät huolta

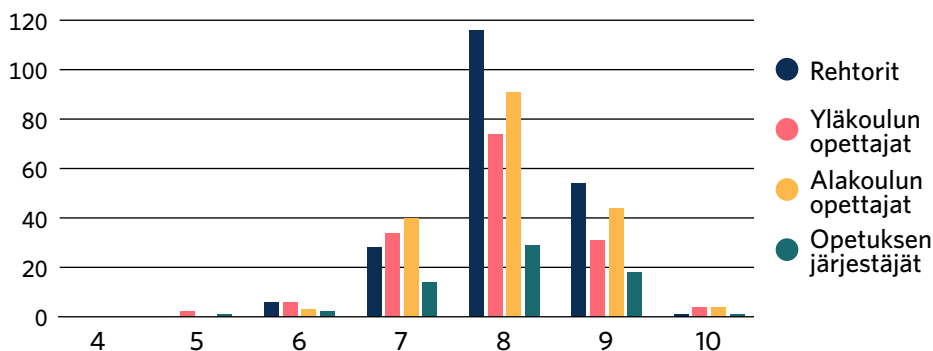
Opetuksen järjestäjille, rehtoreille ja opettajille suunnatun kyselyn mukaan tulevaisuuden osaamistarpeet ovat paikallisissa opetussuunnitelmissa pääosin velvoittavina opetettavina asioina. Kyselyssä esitettiin kysymys ”Onko edellä mainitut kuusi osaamistarvetta nimetty paikallisessa opetussuunnitelmassa opetettaviksi asioiksi siten, että ne velvoittavat sinua työssäsi?” Kyllä-vastausten osuus oli 86–98 prosenttia riippuen vastaajan ammattiasemasta

Osaamistarpeita onnistutaan edistämään opetuksessa

ja kysyttävästä osaamistarpeesta. Lisäksi kysyttiin, mitä mieltä vastaaja oli väitteestä ”koulussamme onnistutaan edistämään tulevaisuuden osaamistarpeita tehokkaasti” (kuvio 6). Vastausten perusteella suurin osa vastaajista pitää koulun tuloksellisuutta osaamistarpeiden edistämisessä hyvänä tai tyydyttävänä. Suurin osa vastaajista antoi koulunsa tuloksellisuudelle kouluarvosanan 8, eivätkä erot eri ammattikuntien välillä olleet merkittäviä (keskiarvo vaihteli ammattikunnittain 7,8–8,1).

Myös Kansallinen koulutuksen arviointikeskus Karvi on raportissaan 2020 katsonut, että laaja-alaisten osaamisalueiden kehittäminen ja toteutus on perusopetuksessa hyvällä alulla, mutta opetuksen toimijoilla on erilainen ymmärrys niiden tavoitteista ja merkityksistä.¹⁶

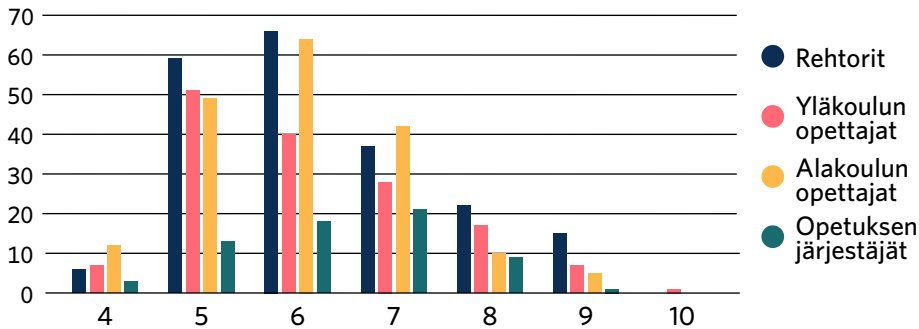

Kuvio 6: Rehtorien, opettajien ja koulutuksen järjestäjien arvio siitä, miten hyvin koulussa onnistutaan edistämään tulevaisuuden osaamistarpeita. Asteikko 4–10 (4 = ei lainkaan samaa mieltä, 10 = täysin samaan mieltä). Vastaajia yhteensä 604.

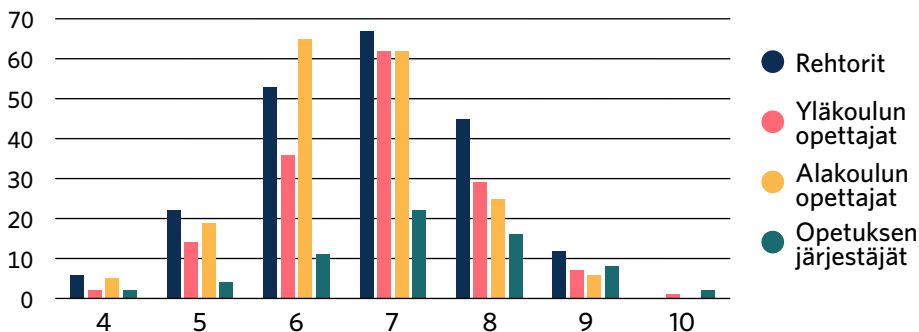
Osaamistarpeiden hallitsemisessa on merkittäviä koulu- ja oppilaskohtaisia eroja

Opetuksen järjestäjien, rehtoreiden ja opettajien kyselyvastausten perusteella tulevaisuuden osaamistarpeita onnistutaan edistämään opetuksessa tehokkaasti. Kuitenkin samat vastaajat antavat keskimäärin vain kohtalaisen ja tyydyttävän välillä olevan arvosanan väitteille ”osaamistarpeiden hallitsemisessa ei ole merkittäviä oppilaskohtaisia eroja” ja ”osaamistarpeiden hallitsemisessa ei ole merkittäviä koulukohtaisia eroja”. Näkemyksissä ei ole merkittäviä eroja sen perusteella, onko vastaaja opettaja, rehtori vai opetuksen järjestäjän edustaja. (Kuviot 7 ja 8.)

Kyselyn avoimissa vastauksissa koulu- ja oppilaskohtaisiin eroihin nähtiin useita syitä. Yhtäältä arvioidaan, että suuret erot oppilaiden sosioekonomisissa ja etnisissä taustoissa vaikuttavat suuriin eroihin lähtötilanteen taitotasossa. Toisaalta eroja nähdään olevan myös koulujen painotuksissa: osa kouluista painottaa tulevaisuuden osaamistarpeita opetuksessa enemmän kuin toiset. Toisaalta useat vastaajat viittasivat avovastauksissa opettajien koulutuksen puutteeseen ja epäselviin ohjeistuksiin osaamistarpeiden edistämässä.

Kuvio 7: Rehtorien, opettajien ja koulutuksen järjestäjien arvio osaamistarpeiden hallitsemisessa ei ole merkittäviä oppilaskohtaisia eroja". Asteikko 4-10 (4 = ei lainkaan samaa mieltä, 10 = täysin samaan mieltä). Vastaajia yhteensä 604.

Kuvio 8: Rehtorien, opettajien ja koulutuksen järjestäjien arvio väitteestä "osaamistarpeiden hallitsemisessa ei ole merkittäviä koulukohtaisia eroja". Asteikko 4-10 (4 = ei lainkaan samaa mieltä, 10 = täysin samaan mieltä). Vastaajia yhteensä 604.

Opetushallituksella ei ole selkeää kuvaa siitä, miten kentällä seurataan paikallisen opetussuunnitelman toimeenpanoa

Opetushallituksen virkamiesten haastatteluissa ilmeni, että Opetushallituksella ei ole tarkkaa käsitystä siitä, miten opetuksen järjestäjät seuraavat paikallisen opetussuunnitelman toimeenpanoa.

Opetuksen järjestäjien haastatteluissa havaittiin, että opetuksen järjestäjillä on hyvin kirjavia käytäntöjä opetussuunnitelman toimeenpanon seurannassa. Osa haastatteluista järjestäjistä toimii systemaattisemmin: seurantaa varten on laadittu määrämuotoiset dokumentit sekä lomakkeet, ja kunnan viranhaltijoista ja mahdollisesti kunnan poliittisesta johdosta koostuva foorumi kokoontuu määrääjain arvioimaan toimeenpanon tilaa. Seurannan tueksi kerätään aineistoa muun muassa oppilaille suunnatuilla kyselyillä. Joissain kunnissa opetussuunnitelman toimeenpanoa seurataan kuntastrategioiden ja niiden seurannassa käytettävien mittareiden avulla.

Toisilla kunnilla seurantaan ei ole varsinaisia määriteltyjä prosesseja, lomakkeita tai toimintamalleja, vaan seuranta tehdään haastateltujen mukaan ”jatkuvan itsearvioinnin” tapaisesti koulujen arjen työssä.

Yhteistä kaikille haastatteluille opetuksen järjestäjille oli, että ne pyrkivät painottamaan seurannassa eri asioita eri ajanjaksoina. Painotettavia asioita valitaan muun muassa opetusta järjestävän kunnan strategisista suunnitelmista ja oppilaille suunnattujen kyselyiden vastauksista.

Laaja-alaiden osaamisalueiden ja tulevaisuuden osaamistarpeiden arviointi on osoittautunut haastavaksi

Taitopainotteisen opetussuunnitelman arviointikäytännöissä on ollut haasteita. Vuonna 2014 voimaan astuneet opetussuunnitelman perusteet pyrittiin tekemään tietoperusteisen sijaan taitoperusteisiksi. Taitoperusteisuus tarkoittaa sitä, että sen sijaan, että tavoitteiksi asetettaisiin vain oppiainekohtaisia tietoja, tavoitteeksi on asetettu myös yleisempiä laaja-alaisia osaamisalueita, joihin OECD:n tunnistamia tulevaisuuden osaamistarpeitakin on sisällytetty.

Vuoden 2014 opetussuunnitelman perusteissa ohjeistetaan arvioimaan oppilaan oppiainekohtaisten tietojen lisäksi myös sitä, miten hän hallitsee laaja-alaiden osaamisalueiden tavoitteita. Tarkastushaastatteluissa tuli ilmi, että laaja-alaiden osaamisen ja tulevaisuuden osaamistarpeiden arviointi on koettu huomattavan haasteelliseksi. Edellisissä, vuoden 2004 opetussuunnitelman pe-

Taitopainotteisen opetussuunnitelman arviointikäytännöissä on ollut haasteita

rusteissa laaja-alaisten osaamisalueiden ja tulevaisuuden osaamistarpeiden arviointi ei ollut merkittävässä asemassa, vaan arviointi painottui tietoihin, joita oppilas on oppiaineessa osoittanut. Myös Kansallinen koulutuksen arviointikeskus on todennut, että oppimisen, työskentelytaitojen ja laaja-alaisen osaamisen arviointi kokonaisuutena on haasteellinen tehtävä opettajille (Karvi 2019). Haastatellut painottivatkin sitä, että geneeristen taitojen mittaaminen on koettu hyvin hankalaksi verrattuna oppiainekohtaisten tietojen mittaamiseen, jolle on pitkät perinteet ja vakiintuneemat toimintamallit.

3.2 Opetushallituksen ohjauksen ei katsota helpottaneen merkittävästi tulevaisuuden osaamistarpeiden osaamisen edistämistä – kouluissa luotetaan enemmän opettajien osaamiseen.

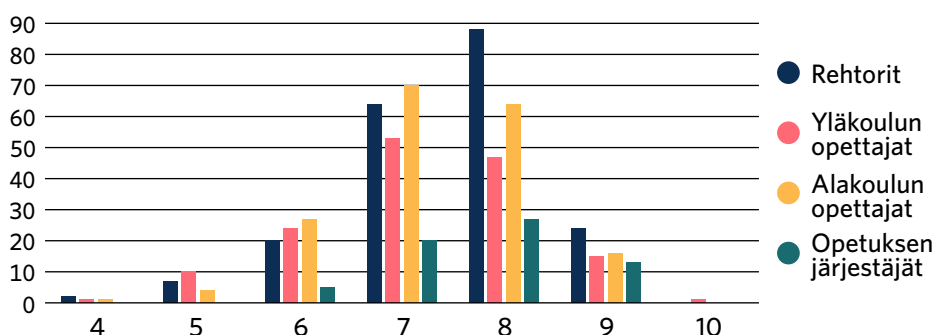
Tarkastuskyselyyn vastanneet opettajat eivät pidä Opetushallituksen koulutuksia tai Opetushallituksen ohjausta merkittävänä sen kannalta, miten he onnistuvat edistämään osaamistarpeita arjen opetustyössä. Kyselyssä opettajia, rehtoreita ja opetuksen järjestäjän edustajia pyydettiin valitsemaan annetuista vaihtoehtoista ne tekijät, jotka ovat helpottaneet tulevaisuuden osaamistarpeiden edistämistä. Vastaja saattoi valita useamman vaihtoehdon. Vain murto-osa kaikista valinnoista kohdistui vaihtoehtoon ”Opetushallituksen koulutukset ovat helpottaneet osaamistarpeiden edistämistä koulussa” (kts. kuvio 5). Lisäksi vain 2,1 prosenttia vastauksista kohdistui vaihtoehtoon ”Opetushallituksen ohjaus on ollut hyvää”.

Luvussa 2 kuvattiin, kuinka Opetushallituksen tuki ja ohjaus perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden ja paikallisten opetussuunnitelmien laatimisvaiheessa oli riittävä mutta vähentyi paikallisten suunnitelmien käyttöönottovaiheessa. Edellä esitetty havainto siitä, että Opetushallituksen ohjauksella on vain pieni merkitys osaamistarpeiden hallinnan käytännön edistämisessä, on yhteensopiva luvun kaksi päätelmän kanssa siitä, miten ohjaus on heikentynyt: ohjaus ja tuki on toiminut siinä vaiheessa, kun opetuksen järjestäjät ovat laatineet paikallisia opetussuunnitelmia, mutta ohjauksen taso alkaa laskea, kun asiakirjat on laadittu ja prosessissa alkaa opettajien osuus, abstraktien käsitteiden muuntaminen käytännön opetukseksi.

Opettajat eivät pidä Opetushallituksen koulutuksia tai Opetushallituksen ohjausta merkittävänä sen kannalta, miten he onnistuvat edistämään osaamistarpeita arjen opetustyössä

Kyselyssä vastaajat antoivat Opetushallituksen yleiselle opetus-suunnitelman perusteiden toimeenpanon ohjaukselle koulu-arvosanalla mitattuna keskiarvoksi tyydyttävän (kouluarvosanoina mitattuna keskiarvot vaihtelivat vastaajien ammattiaseman mukaan välillä 7,2–7,7). Tämä kysymys ei kuitenkaan koskenut tukea tulevaisuuden osaamistarpeiden edistämisessä, vaan yleisemmin ohjausta opetussuunnitelman perusteiden toimeenpanossa. (Kuvio 9.) Huonoimman arvosanan antoivat yläkoulun opettajat ja korkeimman opetuksen järjestäjät. Haastatteluissa kritiikki kohdistui jo edellä mainittuihin ohjauksen systemaattisuuden ja jatkuvuuden puutteisiin sekä ailahteleviin linjauksiin muun muassa osapäivitysten yhteydessä.

Kuvio 9: Rehtorien, opettajien ja koulutuksen järjestäjien arvio siitä, onnistuiko Opetushallitus ohjauksessaan opetussuunnitelman perusteiden toimeenpanossa. Asteikko 4–10 (4 = ei lainkaan samaa mieltä, 10 = täysin samaan mieltä). Vastaajia yhteensä 604.

Suurimmaksi yksittäiseksi osaamistarpeiden edistämistä helpottavaksi seikaksi vastaajat nimesivät sen, että vastaajalla tai koulun henkilökunnalla on riittävä osaamista osaamistarpeiden edistämiseen (kts. kuvio 4). Mielenkiintoista osaamisen korostamisessa on se, että kyselyyn vastanneiden keskiarvo väitteelle ”olen saanut riittävästi koulutusta osaamistarpeiden edistämiseksi” vaihteli välillä 7–7,8 eli tyydyttävän ja hyvän välimaastossa. (Kts. kuvio 5.) Vastaajien mielestä koulutuksen määrä ei siis ole keskimäärin ollut hyvällä tasolla, mutta opettajien oma osaaminen on siitä huolimatta suurin osaamistarpeiden edistämistä helpottava tekijä. Tarkastushaastatteluissa opetuksen järjestäjien näkemys oli pääsääntöisesti, että henkilöstölle on tarjolla riittävästi koulutuksia. Samaten tarkastuskyselyn perusteella opetuksen järjestäjien ja rehtoreiden käsitys (keskiarvot 7,8 ja 7,4) koulutusten riittävydestä oli positiivisempi kuin opettajien (keskiarvo 7,0).

Suurimmaksi yksittäiseksi osaamistarpeiden edistämistä helpottavaksi seikaksi vastaajat nimesivät sen, että vastaajalla tai koulun henkilökunnalla on riittävä osaamista osaamistarpeiden edistämiseen

Onnistuminen tulevaisuuden ohjaustarpeiden edistämässä opettajien ja opetuksen järjestäjien ammattitaidon varassa, kiire suurin haitta

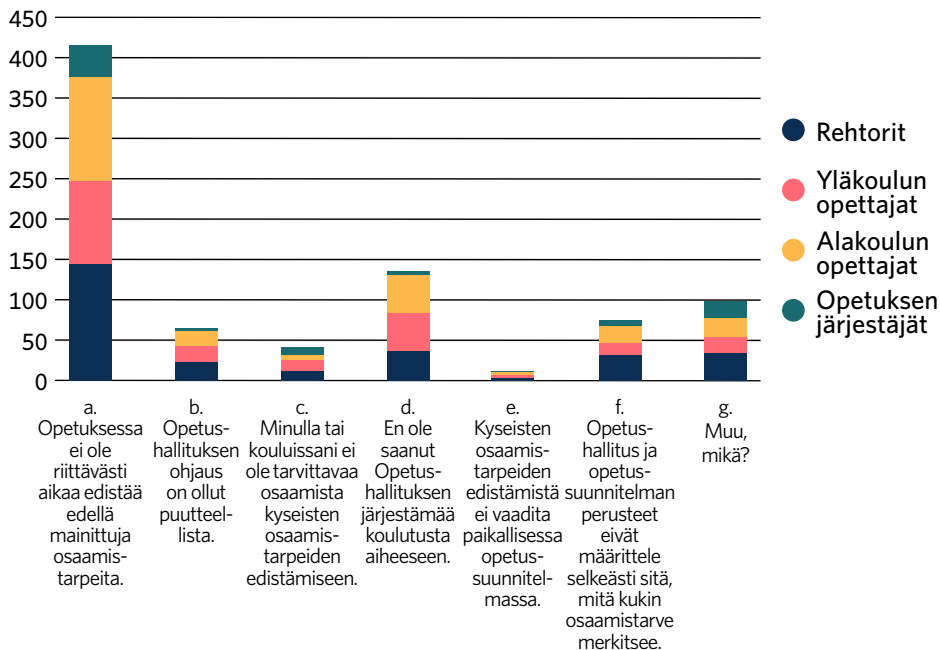
Tärkeimmiksi tulevaisuuden osaamistarpeiden edistämistä helpottaviksi tekijöiksi vastaajat nostivat osaamisen, jota vastaajalla tai koulun henkilöstöllä on, sekä sen, että osaamistarpeiden edistämistä vaaditaan paikallisessa opetussuunnitelmassa (kts. kuvio 5). Seuraavaksi tärkeimmiksi nousivat tasavertaisesti tekijät ”opetuksessa on riittävästi aikaa edistää kyseisiä osaamistarpeita” ja ”Opetushallitus ja opetussuunnitelman perusteet määrittelevät selkeästi sen, mitä kukin osaamistarve merkitsee”.

Osaamistarpeiden edistämisen nähdään nojaavan pääosin paikallisen osaamiseen, eikä Opetushallituksen ohjauksella nähdä olevan suurta roolia. Tämä lisää opettajien tarvetta kehittää ja ylläpitää osaamistaan omatoimisesti. Toisaalta tarkastushaastattelussa tulivat vahvasti esille opettajien täydennyskoulutusten ongelmat; koulutuksiin hakeutuvat ne, jotka jo muutenkin kehittävät aktiivisesti omaa osaamistaan. Ne, joiden tulisi hakeutua koulutuksiin, jäävät helposti niiden ulkopuolelle.

Kyselyn mukaan osaamistarpeiden edistämistä häiritsee eniten ajan puute kaikissa vastaajaryhmissä: se sai kaikissa vastaajaryhmissä 46–51 prosenttia kaikista annetuista vastauksista (kuvio 10). Asia tuli esille myös opetuksen järjestäjien haastatteluissa: haastateltavat kertoivat ison osan opetustyöhön varatusta ajasta kuluvan siihen, että opettajat selvittelevät erilaisia oppilaiden käyttäytymisestä kumpuavia haasteita. Myös Karvi on kiinnittänyt huomiota siihen, että opetussuunnitelman sisällöllisten tavoitteiden saavuttamisen esteistä yksi keskeisimpiä on kiire.¹⁷

Kyselyn mukaan osaamistarpeiden edistämistä häiritsee eniten ajan puute

Kuvio 10: Rehtorien, opettajien ja koulutuksen järjestäjien näkemys siitä, mitkä tekijät ovat hankaloittaneet tulevaisuuden osaamistarpeiden edistämistä. Vastaukseksi sai valita useita eri tekijöitä. Vastaajia yhteensä 604, valintoja yhteensä 842.

Seudullinen yhteistyö on joissain kunnissa tärkeää opetussuunnitelman toimeenpanossa - yhdessä ei kuitenkaan kehitetä konkreettisia toimeenpanon seurantamalleja

Tarkastuksessa on haastatteluiden perusteella syntynyt käsitys, että osa kunnista nojaa opettajien ammattitaidon kehityksessä, opetussuunnitelman toimeenpanon toteuttamisessa ja asiantuntijuuden vahvistamisessa vahvaan seutuyhteistyöhön. Käytännössä tämä tarkoittaa, että alueen kunnat laativat yhteistyössä seudullisia opetussuunnitelmia ja kouluttavat opettajia esimerkiksi yhteisissä tai yhdessä hankituissa koulutuksissa. Järjestelyn eduksi nähtiin se, että yhdessä kunnat voivat kouluttautua laajemmin ja tehdä laajempaa asiantuntijayhteistyötä esimerkiksi paikallisia opetussuunnitelmia laadittaessa. Merkillepantavaa oli kuitenkin, että yksikään haastatelluista opetuksen järjestäjistä ei kehitä seutuyhteistyössä aktiivisesti yhteisiä opetussuunnitelman toimeenpanon seurannan malleja, vaan yhteistyö painottuu opetussuunnitelman laadintaan ja opettajien ammattitaidon kehittämiseen.

Seudullisen yhteistyön järjestämiselle on haastattelujen perusteella erilaisia malleja. Yhteistä otannan malleille oli se, että kunnat laativat yhteistyössä seudullisen opetussuunnitelman, johon

Osa kunnista nojaa opettajien ammattitaidon kehityksessä, opetussuunnitelman toimeenpanon toteuttamisessa ja asiantuntijuuden vahvistamisessa vahvaan seutuyhteistyöhön

kukin kunta teki omat kuntakohtaiset tarkennuksensa. Yhteistyön etuna on haastateltavien mukaan ollut se, että opetussuunnitelman tekoon on saatu kerättyä alueellisesti parhaat resurssit. Samalla seudulliset linjaukset ovat levinneet tehokkaasti seudun kouluihin verkostoon osallistuvien opettajien mukana. Yhteistyö opetussuunnitelman laatimisessa on johtanut myös alueellisten asiantuntijaverkostojen syntyyn.

Seutuyhteistyön organisoinnissa on eroja seuduittain. Yleinen organisointimalli on eri kuntien välinen asiantuntijoiden verkosto. Joissain tapauksissa toimintaa koordinoi tarkoitusta varten palkattu työntekijä. Verkostoon osallistuvat asiantuntijat ovat useimmiten opettajia. Mikäli verkostolla on palkattu työntekijä, yksi palkanmaksun malli voi olla se, että työntekijän palkan maksaa yksi osallistujakunta, joka sitten laskuttaa muita verkoston kuntia koordinaattorin palveluista. Asiantuntijaverkoston lisäksi seutuyhteistyössä on usein mukana myös opetuksen järjestäjien edustajia, esimerkiksi sivistysjohtajat voivat muodostaa foorumin. Myös rehtoreilla voi olla oma fooruminsa. Foorumit voivat vastata verkostossa esimerkiksi ylätasen strategisesta työstä. Eräässä tapauksessa seutuyhteistyön organisoinnista vastasi opetusalan yhdistys, muissa tapauksissa koordinoivastuu seudullisesta yhteistyöstä oli yhdellä osallistujakunnista. Yksi seutuyhteistyön malli sai alkunsa valtion hankerahoituksella toteutetusta alueellisesta yhteistyöhankkeesta.

Opetussuunnitelmatyön lisäksi seudut ovat järjestäneet yhteistyössä myös opettajien täydennyskoulutusta. Seudullisesti järjestettävien koulutusten eduksi nähtiin se, että näin myös ne kunnat, joissa on vaatimattomat resurssit, saivat laadukasta täydennyskoulutusta koulujensa henkilökunnalle. Rahoitusvastuu koulutuksesta voi määräytyä esimerkiksi kunkin osallistujakunnan oppilasmäärän perusteella.

Kaikilla haastatelluilla järjestäjillä ei kuitenkaan ollut laajaa seudullista yhteistyöverkostoa. Erään kunnan kohdalla seutuyhteistyötä oli vielä joitain vuosia sitten ollut, mutta seudun kunталиitosten myötä kuntaliitoksen ulkopuolelle jääneet kunnat jäivät myös perusopetusta koskevan seutuyhteistyön ulkopuolelle.

4 Edistetäänkö perusopetuksen oppilaiden tulevaisuuden osaamistarpeita yhdenvertaisesti?

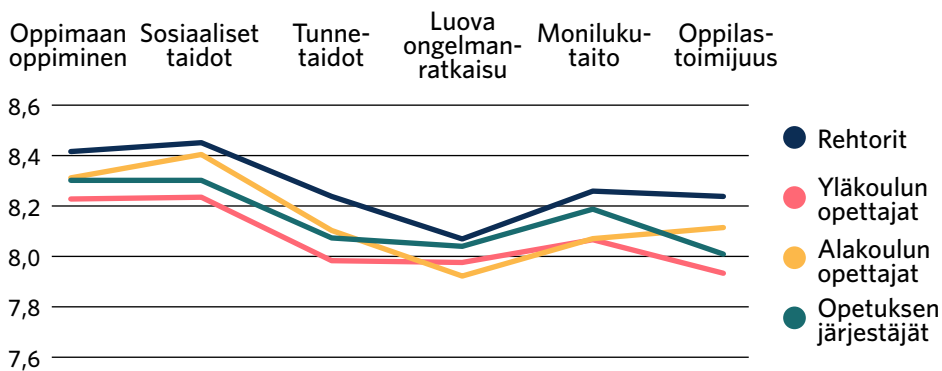
Osaamistarpeiden yhdenvertainen edistäminen opetustilanteissa ei ole opetuksen järjestäjien, rehtoreiden ja opettajien merkittävin huolenaihe, vaikka huolta herättävätkin oppilaiden ja koulujen väliset erot taitojen hallitsemisessa. Tarkastuskyselyyn vastanneet katsovat taitotasojen erojen selittyvän sillä, että oppilailla on suuria eroja jo taitojen lähtötasossa. Erot lähtötasossa puolestaan selittyvät kyselyn mukaan usein oppilaiden perhetaustalla. Tarkastuskyselyn mukaan osaamistarpeiden edistäminen on onnistunut jokseenkin hyvin myös korona-ajan etäopetuksessa, vaikkakin etäopetus on tuonut haasteita opetukselle.

Osaamistarpeiden yhdenvertainen edistäminen opetustilanteissa ei ole opetuksen järjestäjien, rehtoreiden ja opettajien merkittävin huolenaihe

4.1 Osaamistarpeiden yhdenvertainen edistäminen vaatii aikaa, edistämisen haasteina ovat ajan puute ja suuret erot oppilaiden lähtötasossa

Tarkastuskyselyn mukaan koulut onnistuvat keskimäärin hyvin edistämään tulevaisuuden osaamistarpeita yhdenvertaisesti. Sekä opettajat, rehtorit että opetuksen järjestäjät pitivät koulunsa toimintaa osaamistarpeiden yhdenvertaisessa edistämisessä kouluarvosanoin hyvänä (keskiarvo 7,9–8,4).

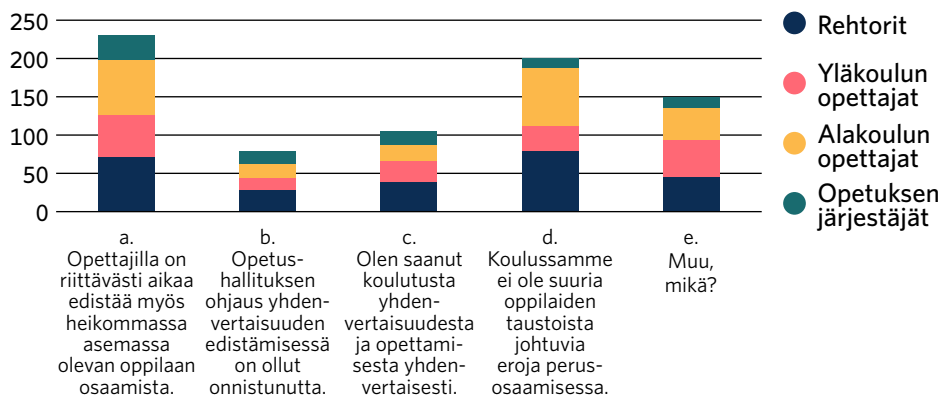

Kuvio 11: Rehtorien, opettajien ja koulutuksen järjestäjien arvio siitä, kuinka yhdenvertaisuus toteutuu osaamistarpeiden edistämässä, keskiarvot. Asteikko 4-10 (4 = erittäin huonosti, 10 = erittäin hyvin). Vastaajia yhteensä 604.

Onnistumiselle nähtiin monia syitä. Suurin yksittäinen helpottava tekijä on ollut se, että opetuksessa on ollut aikaa panostaa osaamistarpeiden edistämiseen. Toisaalta vastauksissa painottui myös oppilaiden taustan vaikutus onnistumiseen, sillä edistämistä toiseksi eniten helpottavaksi tekijäksi nousi se, että oppilailla ei ole suuria taustoista johtuvia puutteita perusosaamisessa. Kolmanneksi suurimmaksi tekijäksi nousi vastaus ”muu”. Avovastauksissa muiksi vaikuttaviksi tekijöiksi nousivat muun muassa työyhteisöön liittyvät tekijät, kuten kollegoiden yhteistyö, henkilöstön osaaminen ja innostuneet opettajat. Toisaalta avovastauksissa korostuivat myös pienet ryhmäkoot ja pieni kouluyhteisö, jotka mahdollistavat sen, että opettajat tuntevat oppilaansa hyvin. Opetushallituksen ohjauksella on vastaajien näkemyksen mukaan vähiten vaikutusta osaamistarpeiden yhdenvertaiseen edistämiseen.

Suurin yksittäinen opetusta helpottava tekijä on ollut se, että opetuksessa on ollut aikaa panostaa osaamistarpeiden edistämiseen

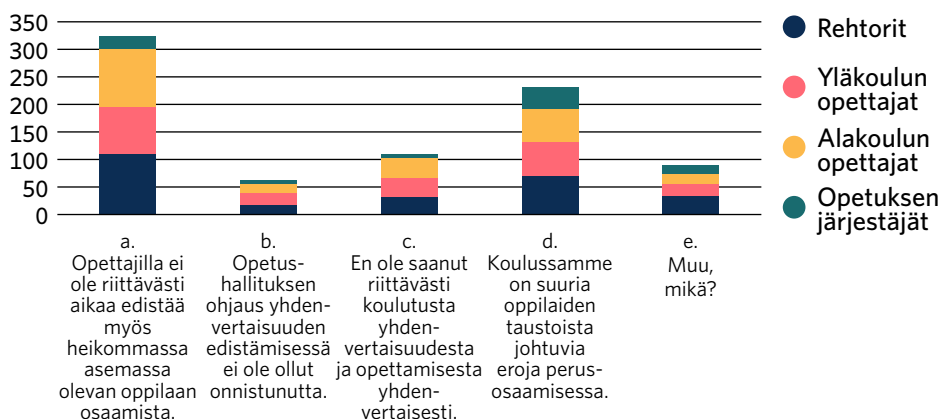

Kuvio 12: Rehtorien, opettajien ja koulutuksen järjestäjien näkemys siitä, mitkä tekijät ovat helpottaneet osaamistarpeiden yhdenvertaista edistämistä. Vastaukseksi sai valita useita eri tekijöitä. Vastaajia yhteensä 604, valintoja yhteensä 766.

Osaamistarpeiden yhdenvertaista edistämistä hankaloittavat ajan puute sekä suuret erot oppilaiden taustoista johtuvassa osaamisen lähtötasossa

Tarkastuskyselyssä selvitettiin myös sitä, mitkä tekijät ovat vaikeuttaneet osaamistarpeiden yhdenvertaista edistämistä opetuksessa (kuvio 14). Kaksi selittävää tekijää nousi ylitse muiden: ajan puute opetustyössä sekä suuret erot oppilaiden taustoista johtuvassa perusosaamisessa. Kolmanneksi suurimmaksi tekijäksi nousi se, että vastaaja ei ole saanut riittävästi koulutusta osaamistarpeiden yhdenvertaiseen edistämiseen. Neljänneksi suurin hankaloittava tekijä oli vastausvaihtoehto ”muu”.

Avovastauksissa muina syinä korostuivat koulun resurssitilanteeseen liittyvät syyt, kuten hankaluudet saada sijaisia, suuret ryhmäkoot, toimitilojen soveltumattomuus ja erityisopettajaresurssien vähyys. Toisaalta avovastauksissa korostuivat myös opetussuunnitelmaan ja sen kunnianhimon tasoon liittyvät syyt: opetussuunnitelma koetaan liian laajaksi ja haastavaksi toteuttaa hektisessä opetustyössä. Kolmanneksi vastauksissa korostuvat koulun kulttuuriset syyt: kaikissa kouluissa osaamistarpeiden edistäminen ei kuulu yhtä vahvasti koulun toimintakulttuuriin eikä kaikilla opettajilla välttämättä ole edes osaamista kyseisten taitojen edistämiseen. Lisäksi koulun arki nähdään niin kiireiseksi, että osaamistarpeiden edistäminen jää toissijaiseksi.

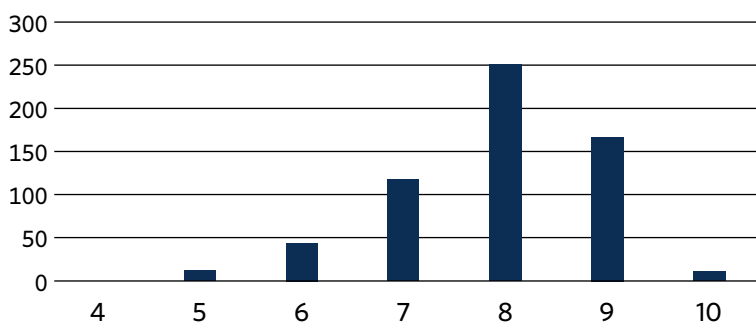

Kuvio 13: Rehtorien, opettajien ja koulutuksen järjestäjien näkemys siitä, mitkä tekijät ovat vaikeuttaneet osaamistarpeiden yhdenvertaista edistämistä. Vastaukseksi sai valita useita eri tekijöitä. Vastaajia yhteensä 604, valintoja yhteensä 819.

Etäopetuksessa onnistuttiin kohtuullisen yhdenvertaisesti edistämään tulevaisuudessa tarvittavaa osaamista, mutta erot koulujen resursseissa ja valmiudessa etäopetukseen ovat riski

Tarkastuskysely toteutettiin keväällä 2020 samaan aikaan, kun oppilaat olivat laajamittaisesti etäopetuksessa. Opettajien, rehtoreiden ja opetuksen järjestäjien edustajien käsitys oli, että kouluilla on koronatilanteesta ja etäopetuksesta huolimatta hyvät tai kohtuulliset valmiudet edistää tulevaisuuden osaamistarpeita opetuksessa (kuvio 14). Osa vastaajista koki etäopiskelun jopa vaikuttaneen positiivisesti niiden lasten opintoihin, joilla oli aiemmin ollut hankaluuksia koulutyössä. Erityisesti vastauksissa nousivat esille lapset, joille yhteinen tuntityöskentely ei ole ollut helppoa, sekä kiusaamisen kohteeksi joutuneet oppilaat.

Perusteluiksi osaamistarpeiden edistämiseksi etäopetuksessa onnistumiselle nousi avovastauksissa pääosin kaksi teemaa: onnistumiseen vaikuttivat toisaalta koulun digivalmiudet, toisaalta koulun organisaatiokulttuuri. Digivalmiudet käsittää etäopetuksessa käytettävien laitteiden laadun ja riittävyden sekä henkilöstön ja oppilaiden digitaalisen osaamisen. Koulun organisaatiokulttuuri puolestaan tarkoittaa tässä koulun johdon kykyä organisoida etäopetusta, opettajien taitoa järjestää etäopetusta, opetushenkilöstön yhteistyöhalukkuutta sekä opettajien ja muun koulun henkilöstön motivoituneisuutta etätöhaasteen voittamiseen. Monissa vastauksissa korostui myös se, että etäopetusjakso pakotti ottamaan niin sanotun digiloikan ja kehittämään uusia, innovatiivisia ratkaisuja.

Kuvio 14: Vastaajien arvio koulun valmiuksista edistää tulevaisuuden osaamistarpeita yhdenvertaisesti etäopetuksessa. Asteikko 4–10 (4 = erittäin huonosti, 10 = erittäin hyvin). Vastaajia yhteensä 604.

Kouluilla on koronatilanteesta ja etäopetuksesta huolimatta hyvät tai kohtuulliset valmiudet edistää tulevaisuuden osaamistarpeita opetuksessa

Kevään 2020 etäopetusjakso sisälsi onnistumisista huolimatta myös haasteita. Osa opettajista, rehtoreista ja opetuksen järjestäjistä piti Opetushallituksen ja opetus- ja kulttuuriministeriön ohjausta etäopetuksen alkaessa puutteellisena ja poukkoilevana. Monet kokivat, että etäopetukseen oli siirrytty liian nopeasti, eikä opetushenkilöstö kokenut saaneensa riittäviä ja yksiselitteisiä linjauksia siitä, miten opetus tuli järjestää. Epäselvää oli esimerkiksi, mikä on riittävä kontaktimäärä oppilaisiin tai mikä on velvoittava määräys ja mikä on suositus. Epäselvät, muuttuvat ja puuttuvat linjaukset johtivat suuriin eroihin opetuskäytännöissä. Osa opettajista järjesti oppitunnit lukujärjestyksen mukaan, toiset ohjasivat oppilaita enemmän itseopiskeluun ja pitivät oppitunteja harvemmin. Toisaalta Opetushallituksella ei ole toimivaltuuksia puuttua paikallisiin ratkaisuihin, joten Opetushallitus on katsonut voivansa antaa koronatilanteessa vain suosituksia.

Kyselyn avovastauksissa korostuu huoli tukea tarvitsevien lasten opinnoista etäopiskelun aikana. Joitakin oppilaita opettajien on ollut vaikea tavoittaa etäyhteyksillä. Etäopetusjakso on tarkastuskyselyn perusteella korostanut myös perhetaustan vaikutusta oppilaiden koulutyöhön. Perhetaustan vaikutus on saattanut näkyä esimerkiksi siinä, ettei oppilaalla ole ollut digilaitteita.

Lisäksi perheiden valmiudet tukea lapsen koulunkäyntiä ovat voineet vaikuttaa lapsen opiskeluun enemmän kuin lähiopetuksessa, sillä lähiopetuksen puuttuessa vanhempien ohjaus ja tuki sekä koulun ja kodin yhteistyön merkitys ovat korostuneet. Kyselyssä korostui myös todellisen kontaktin puute oppilaaseen. Kun opettaja näkee oppilaan vain videoyhteyden välityksellä, on aito oppilaan kohtaaminen ja vuorovaikutukseen perustuva opetus hankalaa.

Tarkastuskyselyn perusteella toisilla kouluilla on ollut hyvät valmiudet jakaa oppilaille digitaalisia laitteita etäopetusta varten, mutta kaikissa kouluissa tätä mahdollisuutta ei heti alkuun ollut. Tämä tuli ilmi myös Tampereen yliopiston ja Helsingin yliopiston tutkimuksessa. Siinä vastanneista rehtoreista 63 prosenttia ilmoitti digitaalisen infrastruktuurin olevan riittävän hyvälaatuinen monipuolisen opetuksen toteuttamiseen, 30 prosenttia vastaajista oli sitä mieltä, että infrastruktuurin laatu vaihtelee, ja 7 prosenttia piti laatua riittämättömänä.¹⁸ Samassa kyselyssä 28 prosenttia vastanneista opettajista ilmoitti käyttävänsä omaa tietokonetta työnteekoon.

Etäopetusjakso on tarkastuskyselyn perusteella korostanut myös perhetaustan vaikutusta oppilaiden koulutyöhön

Tarkastuskyselyn perusteella myös digitaalisen osaamisen valmiudet vaihtelivat kouluittain. Joissain kouluissa opettajien osaaminen etäyhteyksillä toteutettavaan opetukseen oli parempi kuin toisissa.

Etäopetuksen onnistuminen on kyselyn mukaan vaatinut opettajilta ylimääräistä joustamista muun muassa työaikoja venyttämällä. Tämä on tunnistettu myös Tampereen yliopiston ja Helsingin yliopiston tutkimuksessa, jossa jopa 50 prosenttia kyselyyn vastanneista opettajista ilmoitti työmääränsä olleen poikkeusolojen aikana ”paljon suurempi” kuin normaalisti. Kyseinen vastausvaihtoehto kuvasi kyselyssä suurinta mahdollista kasvua.

Nopea siirtyminen etäopetukseen ei jättänyt mahdollisuutta valmisteluun. Vastauksissa korostui kuitenkin opetushenkilöstön käsitys siitä, että etäopetukseen siirtyminen sujui olosuhteisiin nähden hyvin, vaikka ihannetilanteessa oppilaita olisikin ollut tarpeen valmentaa teknisesti ja opettajien olisi ollut tarpeen sopia yhteisistä toimintamalleista, mille ei keväällä 2020 jäänyt aikaa.

Etäopetukseen
siirtyminen sujui
olosuhteisiin nähden
hyvin

Liite: Miten tarkastettiin

Tässä liitteessä kuvataan, miten tarkastuksen tuloksiin on päädytty ja minkälaisia rajoituksia niihin liittyy.

Tarkastuksen tarkoitus ja tavoite

Tarkastuksen tarkoitus oli varmentua siitä, että suomalaisen perusopetuksen sisältöjä koskevalla ohjauksella edistetään tulevaisuuden työvoimalle relevantteja taitoja ja osaamisalueita. Tavoitteena oli selvittää, edistääkö perusopetus tulevaisuuden osaamistarpeita, näkyykö tulevaisuuden osaamistarpeiden edistäminen konkreettisesti opetuksessa ja kyetäänkö näitä osaamistarpeita edistämään yhdenvertaisesti.

Tarkastuksen havaintoja voi hyödyntää ennen kaikkea seuraavien perusopetuksen opetussuunnitelman perusteasiakirjojen laadinnassa sekä toimeenpanon ja toimeenpanon tuen suunnittelussa ja toteuttamisessa.

Tarkastuksen kohde

Tarkastuksen kohteita olivat opetus- ja kulttuuriministeriö sekä Opetushallitus. Tarkastuksessa tarkastettiin näiden viranomaisten toimintaa niiltä osin kuin toiminta koski perusopetuksen informaatio- ja normiohjausjärjestelmää ja perusopetuksen sisältöjä. Tarkastus ei kohdentunut rahoitusohjaukseen.

Tarkastuskertomusluonnoksesta pyydettiin lausunnot opetus- ja kulttuuriministeriöltä sekä Opetushallitukselta, jotka molemmat antoivat lausunnon. Lausunnoissa annettu palaute on otettu huomioon lopullista tarkastuskertomusta laadittaessa. Lausunnot ja niistä tehty yhteenveto löytyvät tarkastusviraston verkkosivuilta.

Tarkastuksen kysymykset ja kriteerit

Tarkastuskysymys 1: Onko perusopetuksen ohjauksessa ja opetussuunnitelmissa otettu huomioon tulevaisuuden osaamistarpeet?

Kysymykseen vastattiin kahdella osakysymyksellä:

- Onko tulevaisuuden osaamistarpeita määritelty osana perusopetuksen ohjausjärjestelmää?
- Millaiseen tietopohjaan määritellyt tulevaisuuden osaamistarpeet perustuvat?

Tarkastuskysymys 2: Näkykö tulevaisuuden työelämävalmiuksien kehittäminen opetuksen järjestäjien toiminnassa?

Kysymykseen vastattiin kahdella osakysymyksellä:

- Onko tulevaisuuden työelämävalmiuksia koskevat linjaukset toimeenpantu opetuksen järjestäjien toiminnassa?
- Millaisia tulevaisuuden osaamistarpeita opetuksen järjestäjät ovat tuoneet omaan toimintaansa?

Tarkastuskysymys 3: Edistetäänkö perusopetuksen oppilaiden tulevaisuuden osaamistarpeita yhdenvertaisesti?

Kysymykseen vastattiin kahdella osakysymyksellä:

- Onko tulevaisuuden osaamistarpeiden edistämässä opetuksen järjestäjäkohtaisia eroja?
- Mistä mahdolliset erot johtuvat?

Suomi on sitoutunut YK:n kestävän kehityksen tavoitteen 4 mukaisesti antamaan relevanttia ja laadukasta opetusta, joka edesauttaa työllistymistä. Työllistymistä edistävien taitojen tarkastuskriteerinä tarkastuksessa käytettiin OECD:n ”Future of Education and Skills 2030” -julkaisussa tunnistamia tulevaisuuden osaamistarpeita:

1. Oppimaan oppiminen
2. Sosiaaliset taidot
3. Tunnetaidot
4. Luova ongelmanratkaisu
5. Monilukutaito
6. Oppilaan toimijuus.

Lisäksi yhdenvertaisuutta kartoittavissa osissa kriteereinä ovat olleet perusopetuslaki 628/1998 ja yhdenvertaisuuslaki (1325/2014) sekä kestävän kehityksen tavoitteet 4, 8 ja 10, joissa Suomi on sitoutunut edistämään tasavertaisuutta.

Tarkastuksen suunnitteluvaiheessa kuultiin Opetushallitusta ja opetus- ja kulttuuri-ministeriötä tarkastusasetelmasta ja kriteereistä.

Tarkastuksen aineistot ja menetelmät

Tarkastuksen aineistot:

- Opetussuunnitelman perusteet 2014,
- Opetushallituksen, opetus- ja kulttuuriministeriön, opetuksen järjestäjien (6 kuntaa) sekä opetussuunnitelman perusteet 2014 -projektiin osallistuneiden virkamiesten (9) haastattelut,
- opetuksen järjestäjille, rehtoreille ja opettajille suunnattu kysely,
- Opetussuunnitelman perusteet 2014 -hankkeen ohjaus- ja suunnitteluasiakirjoja.

Tarkastuksen analyysimenetelmät:

- asiakirja-analyysi,
- laadullinen ja määrällinen kyselyn analyysi,
- haastattelujen analysointi.

Tarkastuksen toteutusaika

Tarkastus alkoi 23.3.2020 ja päättyi 27.5.2021. Tarkastuksen aineisto kerättiin maaliskuu-joulukuussa 2020. Tarkastuskysely opetuksen järjestäjille, rehtoreille ja opettajille toteutettiin toukokuussa 2020. Opetuksen järjestäjien haastattelut tehtiin marras-joulukuussa 2020.

Tarkastuksen tekijät

Tarkastuksen tekivät tarkastaja Ines Gullichsen (31.8.2020 saakka), johtava tuloksellisuus-tarkastaja Sari Hanhinen, projektiassistentti Pauliina Hakkarainen, tarkastaja Samu Kälkäjä ja tarkastaja Sini Salmi. Projektipäällikköinä toimivat Ines Gullichsen 31.8.2020 saakka ja Samu Kälkäjä 1.9.2020 alkaen. Projektin omisti johtaja Heli Mikkela.

Tarkastuksen tuloksiin liittyvät rajoitukset ja varaukset

Tarkastuksessa toteutetulla kyselyllä ei pyritty tilastolliseen kattavuuteen.

Viitteet

- 1 VTV informaatio-ohjauksesta: <https://www.vtv.fi/app/uploads/2018/07/02153654/perusopetuksen-ohjaus-ja-rahoitusjarjestelma-192-2009.pdf>.
- 2 Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014. <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/perusopetuksen-opetussuunnitelman-perusteet>.
- 3 Perusopetuslaki. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980628>.
- 4 Laki Opetushallituksesta. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2016/20160564>.
- 5 OECD Future of Education and Skills 2030, Learning Compass 2030, 2019: https://www.oecd.org/education/2030-project/contact/OECD_Learning_Compass_2030_Concept_Note_Series.pdf.
- 6 Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014. <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/perusopetuksen-opetussuunnitelman-perusteet>.
- 7 Koulutuksen kansallisen arviointikeskuksen julkaisu ”Näkymiä OPS-matkan varrelta, 2020”. https://karvi.fi/app/uploads/2020/01/KARVI_0520.pdf.
- 8 Koulutuksen kansallisen arviointikeskuksen julkaisu ”Näkymiä OPS-matkan varrelta, 2020”. https://karvi.fi/app/uploads/2020/01/KARVI_0520.pdf.
- 9 <https://www.oph.fi/fi/kehittaminen/opetustoimen-ja-varhaiskasvatuksen-henkilostokoulutus>.
- 10 <https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/paatoslista-opetustoimen-ja-varhaiskasvatuksen-henkilostokoulutus-vuonna-2020.pdf>.
- 11 Opetushallituksen edustajien haastattelu 20.10.2020.
- 12 Esimerkkihakulomake: <https://valtionavustukset.oph.fi/avustushaku/305/nayta?avustushaku=305&hakemus=&lang=fi>.
- 13 Opetushallituksen haastattelu 20.10.2020.
- 14 Koulutuksen kansallisen arviointikeskuksen julkaisu ”Näkymiä OPS-matkan varrelta, 2020”. https://karvi.fi/app/uploads/2020/01/KARVI_0520.pdf.
- 15 Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014. <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/perusopetuksen-opetussuunnitelman-perusteet>.
- 16 Koulutuksen kansallisen arviointikeskuksen julkaisu ”Näkymiä OPS-matkan varrelta, 2020”. https://karvi.fi/app/uploads/2020/01/KARVI_0520.pdf.
- 17 Koulutuksen kansallisen arviointikeskuksen julkaisu ”Näkymiä OPS-matkan varrelta, 2020”. https://karvi.fi/app/uploads/2020/01/KARVI_0520.pdf.
- 18 Koulunkäynti, opetus ja hyvinvointi koulu yhteisössä koronaepidemian aikana: Ensitulokset. https://tuhat.helsinki.fi/ws/portalfiles/portal/141903720/Raportti_ensituloksista_elokuu_2020.pdf.

VALTIONTALOUDEN TARKASTUSVIRASTO (VTV)
PORKKALANKATU 1, PL 1119, 00101 HELSINKI

puh. 09 4321 | www.vtv.fi | @VTV_fi